

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН, БІЗНЕСУ
ТА ТУРИЗМУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Леся ПОБОЧЕНКО
«_____» _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 292 «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»

Тема: «Розвиток економіки Японії в умовах цифрової трансформації»

Виконавець: Войтович Юлія Вікторівна,
група МЕВ-401

(підпис виконавця)

Керівник: д.е.н., професор, професор кафедри
міжнародних економічних відносин, бізнесу
та туризму ФМВ НАУ
Корж Марина Володимирівна

(підпис керівника)

Нормоконтролер: Прокоп'єва Аліна Анатоліївна

(підпис нормоконтролера)

Київ – 2024

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин

Кафедра міжнародних економічних відносин, бізнесу та туризму

спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»

освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Леся ПОБОЧЕНКО

«__» _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Войтович Юлії Вікторівни

1. Тема роботи «Розвиток економіки Японії в умовах цифрової трансформації» затверджена наказом ректора від «26» березня 2024 р. № 441/ст.
2. Термін виконання роботи: з 13 травня 2024 року по 16 червня 2024 року.
3. Вихідні дані до роботи: статистичні матеріали Міністерства фінансів Японії, Державної фіскальної служби Японії, Статистичного бюро Японії, щорічні звіти міжнародних організацій: Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світової організації торгівлі (СОТ), Світового банку (СБ).
4. Зміст пояснювальної записки: теоретичні основи дослідження розвитку цифрової економіки в Японії, аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку економіки Японії в умовах цифрової трансформації, проблеми та перспективи розвитку економіки Японії в умовах цифрової трансформації.
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: у роботі розміщено розміщено 8 таблиць та 8 рисунків.
6. Презентація основних результатів кваліфікаційної роботи в електронному вигляді. Розроблена презентація в Microsoft Office Power Point, складає 23 слайди.

7. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Вивчити літературні джерела з предмету дослідження та написати заяву про затвердження теми кваліфікаційної роботи	11.03.2024	Виконано
2.	Затвердити план дослідження та отримати завдання до виконання кваліфікаційної роботи	25.03.2024	Виконано
3.	Розкрити теоретичні основи дослідження розвитку цифрової економіки в Японії	06.05.2024 – 12.05.2024	Виконано
4.	Оцінити сучасний стан та тенденції розвитку економіки Японії в умовах цифрової трансформації	13.05.2024 – 19.05.2024	Виконано
5.	Визначити та обґрунтувати проблеми та перспективи розвитку економіки Японії в умовах цифрової трансформації	20.05.2024 – 26.05.2024	Виконано
6.	Написати реферат, вступ, висновки та оформити список використаних джерел і додатки	27.05.2024 – 30.05.2024	Виконано
7.	Оформити кваліфікаційну роботу та пройти перевірку на плагіат	31.05.2024	Виконано
8.	Передати кваліфікаційну роботу рецензенту для рецензування (за 10 днів до захисту)	01.06.2024	Виконано
9.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	03.06.2024	Виконано
10.	Передати кваліфікаційну роботу науковому керівникові для написання відгуку (за 7 днів до захисту)	03.06.2024	Виконано

8. Дата видачі завдання: «25» березня 2024 р.

Керівник кваліфікаційної роботи

_____ (підпис керівника)

Корж М.В.

(П.І.Б)

Завдання прийняв до виконання

_____ (підпис випускника)

Войтович Ю.В.

(П.І.Б)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Розвиток економіки Японії в умовах цифрової трансформації»: 86 сторінок, 8 таблиць, 8 рисунків, 62 літературних джерела.

Перелік ключових слів (словосполучень):ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ, ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА,СТРАТЕГІЇ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ, ЯПОНІЯ.

Об'єкт дослідження: процес цифрової трансформації в економіці Японії та його вплив на різні сфери її функціонування.

Предмет дослідження: конкретні аспекти цифрової трансформації в економіці Японії, такі як впровадження інформаційних технологій, вплив на бізнес-моделі та інноваційність, а також зміни в соціально-економічних процесах країни.

Мета кваліфікаційної роботи: аналіз статистичних даних економічного зростання та використання цифрових технологій у Японії, вивчення літературних джерел і наукових публікацій щодо цифрової трансформації.

Методи дослідження: загальні методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція, класифікація), теоретичні методи (системний аналіз), економіко-статистичні, графічні та інші.

Отримані результати та їх новизна: Зазначені аспекти дипломної роботи вносять суттєвий внесок у розвиток науково-дослідницької сфери, допомагаючи краще зрозуміти та вирішувати проблеми, пов'язані з цифровою трансформацією економіки .

Значущість виконаної роботи та висновки: полягає в наданні рекомендацій та стратегій для підвищення ефективності використання цифрових технологій в економіці Японії.

Рекомендації щодо використання результатів. Результати дослідження можуть бути корисними для урядових органів, бізнес-структур та інших зацікавлених сторін у прийнятті рішень щодо розвитку та впровадження інноваційних підходів у господарській сфері, сприяючи зміцненню економічного потенціалу країни та її конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ В ЯПОНІЇ.....	8
1.1. Основні причини, форми та особливості цифрової економіки.....	8
1.2. Досвід зарубіжних країн із впровадження цифрової економіки.....	12
1.3. Місце Японії в світовій економіці.....	24
РОЗДІЛ 2	
АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ЯПОНІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ	38
2.1. Цифрова трансформація економіки Японії.....	38
2.2. Аналіз сучасного стану економіки Японії.....	44
2.3. Тенденції розвитку цифрової економіки Японії на міжнародній арені.....	58
РОЗДІЛ 3	
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ЯПОНІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ.....	64
3.1. Вплив цифрової економіки на стан міжнародних економічних відносин Японії.....	64
3.2. Перспективні напрямки реформування стратегії цифрової трансформації економіки Японії.....	72
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ...	78

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасному світі економічна динаміка тісно пов'язана з впровадженням інформаційних технологій та цифрових інновацій. Цифрова трансформація стала ключовим фактором, що впливає на економічний розвиток країн, і Японія не є винятком. З позицій глобального лідерства та власної конкурентоспроможності Японія, як третя за величиною економіка світу, має величезний потенціал для використання цифрових технологій у різних сферах свого господарства.

Перш за все, актуальність дослідження полягає у тому, що Японія знаходиться на перехресті традиційних економічних моделей та необхідності адаптації до сучасних цифрових технологій. Використання штучного інтелекту, мережи зв'язаних пристроїв, блокчейну та інших інноваційних рішень може допомогти підвищити продуктивність, знизити витрати та стимулювати інноваційний розвиток.

Далі, цифрова трансформація відіграє ключову роль у зміні структури економіки Японії. Традиційно, Японія відома своїм сильним виробництвом та експортом товарів з високою доданою вартістю. Однак у світлі цифрової революції акцент зміщується на створення та використання нових технологій та послуг. Японські компанії швидко адаптуються до цього нового середовища, але це вимагає перегляду бізнес-моделей та стратегій розвитку.

Крім того, враховуючи велику кількість глобальних викликів, таких як зміна клімату, демографічні та соціальні зміни, цифрові технології можуть стати інструментом для вирішення цих проблем. Наприклад, за допомогою великих даних та аналізу, Японія може розробити ефективніші стратегії збереження навколишнього середовища та підвищення якості життя населення.

Не можна також оминати важливість цифрової трансформації у контексті глобальної конкуренції. Японія змушена конкурувати з іншими сильними економіками, такими як Сполучені Штати, Китай та ряд інших країн, і успіх у цій

боротьбі в значній мірі залежить від її здатності ефективно використовувати цифрові технології.

Питаннями дослідження особливостей стрімкого розвитку Японії займалися такі вітчизняні та закордонні вчені, як: Р. Бенедикт, Ч.Джонсон, С. Токамісу, Кобаясі Гію, М. Морітані, Е. Токомає, Т. Дзюн, К. Єсіно, Р. Бреннер, Д. Л. Мак – Клейн, В. Дунаєв, А. Дінкевіч, І. Латишев, Є.Молодякова, С. Арутюнова, С. Кроукур, К. Онкава, Г. Розовські, О. Караханова, Г. Гончарова, Н. Городня, В. Захарченко, О. Квасниця та інші.

Отже, дослідження розвитку економіки Японії в умовах цифрової трансформації є актуальним і важливим завданням, яке може допомогти зрозуміти та прогнозувати подальший розвиток японської економіки та її місце в глобальному економічному ландшафті.

Мета дослідження виступає аналіз впливу цифрової трансформації на економічний розвиток Японії з метою визначення стратегій та напрямків оптимального використання цифрових технологій для підвищення конкурентоспроможності країни.

Досягнення мети дослідження передбачає постановку та розв'язання таких **завдань:**

- визначити ключові фактори, що спонукають до цифрової трансформації в економіці;
- проаналізувати досвід провідних світових економік у галузі цифрової трансформації;
- визначити успішні практики та стратегії впровадження цифрової економіки за кордоном;
- вивчити позицію Японії в глобальному економічному ландшафті;
- проаналізувати роль Японії у контексті цифрової економіки порівняно з іншими країнами;
- вивчити сучасні тенденції та напрямки розвитку цифрової економіки в Японії;

- проаналізувати вплив цифрової трансформації на міжнародні економічні відносини Японії;

- розробити рекомендації щодо реформування стратегії цифрової трансформації з метою підвищення конкурентоспроможності та стійкості економіки Японії на міжнародному рівні.

Об'єктом дослідження є процес цифрової трансформації в економіці Японії та його вплив на різні сфери її функціонування.

Предметом дослідження є конкретні аспекти цифрової трансформації в економіці Японії, такі як впровадження інформаційних технологій, вплив на бізнес-моделі та інноваційність, а також зміни в соціально-економічних процесах країни.

Методи дослідження включають аналіз статистичних даних економічного зростання та використання цифрових технологій у Японії, вивчення літературних джерел і наукових публікацій щодо цифрової трансформації, проведення експертних інтерв'ю з представниками бізнесу та урядових структур, а також аналіз успішних реалізацій цифрових проектів у Японії.

Теоретичною основою дослідження є економічні дослідження, проведені відомими вітчизняними та міжнародними вченими. Основними джерелами фактичної та статистичної інформації є звіти Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світового банку (СБ), Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Японського центру економічних досліджень (JCER), Міністерства економіки, торгівлі та промисловості (METI), відповідні інтернет-ресурси, нормативно-правова база Японії, а також дані Національної служби статистики Японії.

Для досягнення поставлених у дослідженні цілей були використані різні наукові методи та прийоми. Серед них - діалектичний метод для розкриття сутності ключових понять, порівняльний метод для оцінки розвитку цифрової трансформації в різних країнах, економіко-статистичний метод для аналізу стану та тенденцій розвитку цифрових технологій в Японії та світі, а також виявлення основних викликів та перешкод.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки кваліфікаційного дослідження висвітлено у наукових публікаціях:

Войтович Ю.В. Вплив цифрової економіки на стан міжнародних економічних відносин Японії // XV Міжнародна науково-практична конференція «Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі», 25 квітня 2024 р., НАУ, м. Київ. С.

Корж М.В., Войтович Ю.В. Тенденції розвитку цифрової економіки Японії на міжнародній арені // XXV International scientific and practical conference Current Trends In The Development Of Scientific Research In Today's Conditions (May 29-31, 2024) Florence, Italy, International Scientific Unity. 2024. P.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку бібліографічних посилань використаних джерел. В роботі розміщено 8 таблиць та 8 рисунків. Список бібліографічних посилань використаних джерел включає 62 найменування на семи сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ В ЯПОНІЇ

1.1. Основні причини, форми та особливості цифрової економіки

Цифрова економіка – це не окрема галузь, а віртуальне середовище, яке доповнює реальність. Простіше кажучи, цифрова економіка – це віртуальна світова економіка. У світлі загрозливих заяв проти «живих технологій» від Ілона Маска та Стівена Гокінга ідея технологічної свідомості є обнадійливою, а іноді навіть цілком людяною. Цифрова економіка все більше переплітається з традиційною економікою, що ускладнює чітке розмежування. Основними продуктами цифрової економіки є ті самі товари та послуги, що й у традиційній економіці, які надаються через цифрові системи, такі як комп'ютерне обладнання та глобальна мережа Інтернет. Це має свої переваги, головні з яких полягають у тому, що вона робить певні ринки (товарів і послуг) більш доступними як для великих компаній, так і для звичайних користувачів, знижуючи транзакційні витрати та підвищуючи ефективність і конкурентоспроможність [72].

Узагальнюючи існуючі визначення цифрової економіки, слід зазначити, що більшість визначень мають компонентний підхід до розгляду економічної сутності цифрової економіки. Наприклад, ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку) та науковець Томас Месенбург виділили три основні складові цифрової економіки [6]:

- підтримуюча інфраструктура (апаратне та програмне забезпечення, телекомунікації, мережі тощо);
- електронний бізнес або е-бізнес (комп'ютерні мережі за допомогою яких здійснюється підприємницька діяльність та інші бізнес-процеси);
- електронна комерція або е-комерція (розповсюдження товарів через Інтернет). Відмінною рисою цифрової економіки є її зв'язок з економікою на вимогу.

Економіка на вимогу – це економіка, в якій товари та послуги не продаються, а надаються в міру необхідності. Замовлення приймаються онлайн, а обробляються офлайн. Перевагами економіки на вимогу є швидкість отримання необхідних послуг і продуктів, зниження витрат для кінцевих користувачів завдяки меншій кількості посередників, а також спрощення доступу до користувачів для постачальників товарів і послуг. Саме цифрова економіка здатна прискорити соціально-економічне життя в сучасних суспільствах і стрімко збільшити ВВП країни. За даними Всесвітнього економічного форуму, частка цифрової економіки у світовій економіці перевищила 20 % у 2015 році і відтоді продовжує стрімко зростати. Історії успіху Ізраїлю та Естонії добре відомі. Однак сьогодні цифрова економіка також є головним пріоритетом для таких країн, як Німеччина та Великобританія.

У всьому світі частка цифрової економіки зростає, тоді як частка традиційної економіки зменшується, що приносить цим країнам значні переваги. Наприклад, за досвідом Естонії, Ірландії, Швеції та Ізраїлю, прямий ефект від інклюзивного розвитку цифрової економіки становить + 20 % ВВП протягом п'яти років, а повернення інвестицій у цифрову трансформацію - до 500 %. У цифровій економіці споживання цифрових технологій виходить на перший план, незалежно від сектору.

В Україні найяскравішим прикладом наразі є аграрний сектор, де передові агропідприємства збільшують рентабельність інвестицій від 30 % до 90 % завдяки цифровим технологіям. Але уявіть, що станеться, коли буде забезпечена цифрова трансформація всього аграрного сектору. За прогнозами, діджиталізація аграрного сектору підвищить ефективність на 30 %, а врожайність – на 20 %. З метою усунення бар'єрів для цифрової трансформації у найбільш перспективних секторах та реалізації пріоритетних ініціатив, Державне агентство з питань електронного урядування України спільно з Міністерством економічного розвитку України та High-Tech Office Ukraine розробили комплексний план цифрової трансформації в Україні.

Відповідний проєкт постанови наразі схвалений центральними органами влади і очікується, що його буде прийнято найближчим часом. Документ є дуже амбітним і містить понад 50 всеохоплюючих завдань, тобто конкретний набір

цифрових ініціатив. Вони охоплюють все – від Індустрії 4.0, Інтернету речей та «розумних» заводів до впровадження блокчейну в державних установах. Нещодавно було створено міжвідомчу раду з питань розвитку електронного урядування. До неї увійшли керівники всіх міністерств та відомств.

Міжнародний досвід показує, що комплексні зміни, які зачіпають діяльність усіх секторів – чи то міністерств, чи то відомств – можливі лише за умови ефективної роботи міжсекторальних органів. Що стосується реалізації нещодавно оголошеного Цифрового порядку денного для України, то я переконаний, що його координація має бути покладена на спеціальну міжсекторальну раду. Саме такі органи мають забезпечити спільну діяльність та взаємну координацію. Від її реалізації залежить успіх цифрової економіки в Україні. А реалізація цього документу неможлива без об'єднання зусиль усіх секторів влади, бізнесу та громадськості [6].

У 2016 році Європейська комісія прийняла новий план дій з електронного урядування до 2020 року, над яким ми вже працюємо з великим акцентом. Одним із ключових меседжів плану є те, що «цифрова трансформація уряду є ключовим елементом для успіху цифрової економіки». Іншими словами, для того, щоб цифрова економіка була успішною, основні сфери життя повинні бути трансформовані в цифровий спосіб. Уряди також повинні стати цифровими, і з цим важко сперечатися. Цифрова епоха змінює не тільки підхід до ведення бізнесу, а й вимоги до використовуваних інформаційних технологій, таких як маркетинг, системи управління продажами та обслуговуванням, телефонія, месенджери, документообіг, системи управління персоналом, бухгалтерські системи та багато інших корпоративних додатків [2].

Цифрова економіка – це також цифровий ринок. У той час як українські ІТ-компанії можуть дозволити собі найсучасніше обладнання, українські малі та середні підприємства та потенційні покупці товарів і послуг обмежені в технологіях та фінансуванні. Це стосується і пересічного споживача, який з тієї ж причини не може дозволити собі новітні цифрові продукти (наприклад, розумні будинки, автоматизовані мобільні магазини, найпримітивніші каси самообслуговування

тощо). Наявність більшої кількості функцій у продуктах і послугах означає більший обіг грошей і створення більшої кількості робочих місць. Але технологічне відставання, як би сумнівно це не звучало, наразі є нашим економічним козирем. Складна геополітична ситуація і, як наслідок, ослаблена економіка вимагають масштабних рішень.

Кабінет Міністрів прогнозує зростання ВВП на 5% в результаті успішних цифрових реформ. Цифрова інфраструктура розвиватиметься в будь-якому випадку, завдяки поєднанню державної підтримки та ініціатив місцевого бізнесу. Поступовий перехід на електронний облік, електронне урядування та участь у міжнародному онлайн-бізнесі - це не вибір, а неминучість. Якщо хтось скаже, що це неможливо зробити за п'ять чи десять років, подивіться на Естонію. Завдяки низці послідовних законодавчих рішень Естонія всього за десять років стала однією з найуспішніших європейських країн у сфері цифрових технологій [4].

Успішне формування цифрової економіки вимагає ефективного функціонування трьох елементів [3].

- Нормативно-правова база, яка сприяє конкуренції та доступу до ринку і дозволяє компаніям повною мірою використовувати цифрові технології для конкуренції та інновацій;

- Навички, необхідні працівникам, бізнесменам та державним службовцям для використання можливостей цифрових технологій;

- Ефективні та підзвітні інституції, які розширюють можливості громадян у використанні Інтернету; а також Інституції, які надають послуги.

У цифровій економіці людський капітал та інформаційні технології відіграють вирішальну роль у забезпеченні сталого економічного розвитку. У зв'язку з цим особливого значення набуває підготовка висококваліфікованих фахівців з урахуванням потреб ринку та сучасних тенденцій розвитку цифрових технологій, ефективна реалізація яких супроводжується прискоренням економічного зростання, підвищенням рівня зайнятості та покращенням якості послуг. Впровадження цифрової економіки фактично обмежується розвитком телекомунікаційних та інформаційних мереж.

Сьогодні цифрова економіка є ефективним підґрунтям для розвитку адміністративної системи, економіки, бізнесу, соціальної сфери та суспільства в цілому. Для успішного розвитку цифрової економіки в Україні необхідна ефективна державна політика, спрямована на подолання цифрового розриву та стимулювання розвитку цифрової економіки [5].

Отже, для того, щоб успішно реалізувати модель цифрової трансформації та стати цифровим лідером, сучасний бізнес та традиційні економічні організації повинні також орієнтуватися на опір змінам як на культурний цифровий імператив, спираючись на власні науково-технічні дослідження.

Без необхідної нормативно-правової бази та стратегій розвитку економіки, заснованої на цифрових технологіях, неможливо буде успішно розвивати цифрову економіку. Однак не менш важливо розвивати професійні навички та сприяти навчанню впродовж усього життя.

1.2. Досвід зарубіжних країн із впровадження цифрової економіки

Державне регулювання цифровізації економіки в розвинених країнах враховує такі фактори, як техніко-технологічні характеристики рівня розвитку національної економіки, стратегічний вектор розвитку національної інноваційної системи, рівень техніко-технологічного розвитку виробничого комплексу та інфраструктури, внутрішнє та зовнішнє середовище, кон'юнктура ринку тощо, при реалізації відповідної державної політики та реалізується у різний спосіб, з використанням широкого спектру методів, механізмів та інструментів.

Інституційно-правові механізми в кожній країні розвиваються відповідно до соціально-економічних особливостей правової системи країни. Так, першою країною, яка запровадила широке та масштабне використання «хмарних технологій», створивши Міністерство цифрової економіки як національний орган, відповідальний за управління національним процесом оцифрування, та створивши «Data Cent», стала Великобританія [7].

Сьогодні країна є однією з найрозвиненіших у світі у сфері інновацій та інформаційних технологій. Дійсно, Великобританія ввела поняття «цифрова економіка» у світовий науковий лексикон і суттєво розвинула її методологію та механізми впровадження.

Інституційно-правовий механізм національного регулювання розвитку цифрової економіки в Європейському Союзі забезпечується прийняттям та імплементацією низки законодавчих актів як на рівні ЄС, так і на рівні окремих держав-членів.

У 2010 році ЄС затвердив Цифрову стратегію «Європа 2020», яка спрямована на розвиток цифрової економіки та масове впровадження інтернет-технологій; у 2015 році ЄС запровадив ініціативу «Цифрова трансформація промисловості», яка включає шість стратегій: логістика, медіа, споживчі товари, енергетика, автомобільна промисловість та охорона здоров'я.

У 2016-2017 роках були ініційовані та прийняті проекти з цифровізації ще восьми галузей промисловості: хімічної, нафтогазової, металургійної, авіаційної, готельно-ресторанної, сфери послуг, страхування та телекомунікацій. Дослідники, які оцінюють потенціал цифрової економіки та її фінансову ефективність, зазначають, що очікувані доходи від цифровізації в наступному десятилітті до 2025 року можуть сягнути 30 трлн дол. США [1]. На додаток до загальної стратегії цифрового розвитку ЄС, країни ЄС розробили та затвердили індивідуальні стратегії та програми цифрового розвитку, які визначають цілі та стратегічні завдання за напрямками розвитку: індустрія 4.0, прийнята в Німеччині у 2011 році [10].

Темпи цифрових інновацій зростають з кожним роком, і економічний розвиток був би неможливий без поширення та повноцінного використання цифрових технологій. Масштаби цифрової економіки можуть змінюватися з часом, але її суть полягає в тому, щоб зосередитися на комп'ютерних технологіях, які мають потенціал для підвищення продуктивності праці на підприємствах. Метою цифрової економіки є підвищення гнучкості та адаптація до мінливих ринкових умов. З огляду на цей процес діджиталізації, можна виділити як позитивні, так і негативні наслідки діджиталізації.

Зокрема, до позитивних аспектів можна віднести підвищення гнучкості виробництва завдяки динамічним змінам у виробничому процесі, зниження цін на товари, їх доступність та різноманітність, економію часу та людських ресурсів як робочої сили, і водночас практично «необмежену» доступність товарів в електронному вигляді. До негативних аспектів можна віднести автоматизацію та роботизацію виробництва. Загалом процес цифрової трансформації економіки базується на практичному досвіді, який сформульований у вигляді основних положень, ситуацій, вимог та практик.

Важливість цифрової економіки підтверджується тим, що щорічні темпи зростання цього сегменту у ВВП кожної країни становлять майже 20 %, тоді як у розвинених країнах цей показник становить близько 7 %. Приклади позитивних змін в результаті переходу до нової економічної моделі можна знайти в таких країнах, як: Швеція, Південна Корея, Естонія, Ірландія та Ізраїль. Прямим результатом переходу до цифрової економіки є досягнення 20 % ВВП протягом п'яти років. Зразком сучасного розвитку цифрової економіки є Великобританія, де частка цифрового сектору становить 12,4 % ВВП, порівняно з середнім показником 5,3 % для країн G20 [9].

У Німеччині цифровізація промисловості була визначена у 2013 році «Програмою переходу до цифрової економіки». Її основною метою є побудова виробничих потужностей виключно на цифровій основі з метою подолання можливих економічних криз 21 століття.

Яскравим прикладом розвитку цифрових технологій та їх значного впливу на економіку є те, що в США вже працює понад 9 000 повністю автоматизованих виробництв, де 870 промислових роботів відповідають за 10 000 робочих місць на виробництві, в Японії - 400, в Південній Кореї - 270, в Китаї - 32. В Україні цей показник не перевищує трьох роботів. За даними Європейської комісії, цифрова економіка оцінюється в 2,3 трлн євро для групи G20 і становить близько 8 % ВВП. Інституційно-правове підґрунтя для розвитку цифрової економіки України було започатковано у 2013 році: КМУ прийняв розпорядження «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства України», а у червні 2015 року Україна взяла

участь у першій Міністерській декларації Східного партнерства ЄС щодо цифрової економіки.

Таким чином, країни світу розробили власні бачення та ініціативи цифрового розвитку, визначили та конкретизували стратегії та проекти цифрового розвитку та цифровізації економіки відповідно до викликів промислової революції 4.0, а також визначили стратегічні напрями поступової цифровізації національних економік країн ЄС.

Реалізація інституційно-правових механізмів національного регулювання в країнах ЄС здійснюється відповідно до прийнятої Стратегії розвитку Єдиного ринку цифрових технологій, основними принципами якої є створення передумов для максимально зручного доступу європейських споживачів до цифрових товарів і послуг, забезпечення всіх учасників ринку цифровими мережами та забезпечення інституційних умов, що гарантують рівні права на розвиток мереж і впровадження цифрових технологій, а також максимальне використання національних регуляторних інструментів, спрямованих на розвиток цифрових технологій [8].

Так, з метою виявлення та аналізу досягнень національного регулювання сектору цифрових технологій в Європі було запроваджено комплексний «Індекс цифрової економіки та суспільства», який поєднує цифрові показники в Європі та досліджує реалізацію національної регуляторної стратегії розвитку сектору цифрової економіки, впровадження процесу цифровізації та успішність процесу економічної еволюції [2].

Таким чином, визначивши керівний орган для координації та регулювання цифровізації економіки ЄС, розробивши концептуальне бачення процесу цифровізації, а також прийнявши стратегії цифрового розвитку та відповідні проекти і програми в окремих секторах і галузях економіки, країни ЄС змогли розвинути цифрову економіку та всі сфери соціально-економічного життя Вони поступово розробили інституційну та нормативно-правову базу, необхідну для впровадження цифровізації в усі сфери суспільного та економічного життя, сформували механізми та методи ефективних і результативних досліджень.

При цьому важливими напрямками інституційно-правових механізмів є прийняття відповідних законів та дотримання нормативно-правових актів щодо забезпечення захисту інтелектуальної власності, розвитку та оптимізації національної патентної системи, ліцензування цифрових технологічних продуктів, дотримання та захисту авторських та майнових прав.

Особливості застосування організаційних механізмів національного регулювання країнами ЄС з огляду на це, слід зазначити, що в питанні національного регулювання розвитку цифрової економіки та цифровізації окремих секторів і галузей країни ЄС мають можливість мінімізувати вплив та ефективність адміністративних методів і механізмів та надавати перевагу економічним механізмам і методам[12]. Тому позиція країн ЄС полягає в мінімізації ліцензійних бар'єрів для розвитку бізнесу та торгівлі у сфері цифровізації, стимулюванні інвестиційної активності, запровадженні м'якого стимулюючого регулювання для телекомунікаційної галузі, суттєвому зниженні торговельних обмежень, усуненні внутрішніх бар'єрів та торговельних обмежень між країнами ЄС і в цілому створити адміністративні умови для максимального розвитку ринкових механізмів впровадження цифровізації, досягти доступності та спрощення реєстрації операторів, усунення ключових регулювань.

Важливими аспектами функціонування Єдиного цифрового ринку в ЄС і в усьому світі є цифровий взаємозв'язок, тобто сумісність стандартів, протоколів та інтерфейсів. На сьогоднішній день стандарти ЄС та стандарти США широко розповсюджені в усьому світі [13]. Тому впровадження єдиних цифрових стандартів є важливою і необхідною умовою успішної інтеграції країн в європейський і світовий економічний простір. Впровадження комунікаційних та інформаційних технологій активно поширюється по всьому світу зі створенням та розвитком електронного урядування, яке не тільки необхідне для управління економікою, організацією, процесом реєстрації та взаємодії між державами та компаніями, але й покращує ефективність роботи державних органів за рахунок підвищення прозорості та публічності здійснюваної діяльності. Так, до 2017 року понад 90 країн

світу вже запровадили національні платформи для надання публічної інформації та послуг, а 148 країн запровадили конкретні онлайн-сервіси [4].

Так, державна реєстрація підприємств, документообіг, звітність та обмін інформацією здійснюються в електронному вигляді, з використанням прозорих онлайн-систем зв'язку та інформації.

Основними інструментами державного регулювання, спрямованими на стимулювання інвестиційних потоків в економіку, є онлайн-портали та онлайн-вікна, які надають потенційним інвесторам всю необхідну інформацію про інвестиційне законодавство та інвестиційний процес [11].

Таким чином, цифрові інструменти, спрямовані на стимулювання та розвиток інвестиційного процесу, включають запровадження електронних регуляторних та електронних реєстраційних систем. Впровадження цих систем дозволить національним регуляторним органам спростити управління та реєстрацію суб'єктів господарювання, значно покращити та забезпечити прозорість видачі дозволів та ліцензій, а також сприятиме роботі цих платформ та розвитку нових цифрових інфраструктур, необхідних для переходу до нового цифрового обміну інформацією. Нижче наведено деякі з ключових переваг нової цифрової інфраструктури.

Розвиваючи економічні механізми державного регулювання розвитку цифрової економіки, провідні країни світу ініціювали та впроваджували зміни в економічній (інвестиційній, податковій, інноваційній та промисловій) політиці. Впровадження економічних стимулів для цифровізації економіки через інструменти фінансування, створення спеціальних фондів для спільного інвестування, лібералізацію фінансових операцій [15].

Так, програми фінансування, кредитування та субсидування впровадження електронних систем і продуктів активно розробляються та впроваджуються в ЄС, США та Китаї. Досвід успішних країн свідчить про доцільність ініціювання та реалізації спільних державно-приватних інвестиційних проектів, спрямованих на розвиток цифрової економіки та розбудову цифрової інфраструктури, а також про необхідність посилення державного контролю та впливу в процесі відбору інвестиційних проектів, пошуку та залучення інвесторів. Цифровізація цих процесів,

підвищення їх прозорості та довіри до них сприятиме збільшенню притоку внутрішніх та зовнішніх інвестицій та стимулюватиме інвестиційний процес. Генеральний секретар ЮНКТАД Мукіса Кітуйош наголосив на важливості формування та впровадження інвестиційних механізмів та узагальненої концепції цифрового розвитку, методів, а також пріоритетність формування та реалізації власних національних стратегій цифрового розвитку як комплексного бачення шляхів їх досягнення, підкресливши, що цифровізація економічних процесів вимагає використання механізмів стимулювання інвестиційної активності та полегшення доступу підприємств до глобальних економічних ринків. Вказується на наявність важливих переваг [14].

Водночас наголошується на необхідності посилення інвестиційних, економічних та фінансових механізмів у здійсненні цифровізації економіки, реалізація яких неможлива без створення ключових інфраструктур розвитку цифрової економіки. Формування соціально-психологічних механізмів національного регулювання цифровізації в країнах ЄС, Великій Британії та США та базується на визнанні необхідності розвитку у більшості населення базових знань та навичок, що перекладаються як так звані STEM-навички (science-technology-engineering-mathematics – наука-технології-інженерія-математика) [16].

Тому першим кроком у розвитку цифрових технологій та цифрової економіки є підвищення рівня базової загальної цифрової грамотності та розвиток навичок, необхідних для більшості населення для використання обладнання, механізмів та програм, а також професійних навичок для їх використання у виробничих завданнях. Комісія визначила п'ять ключових напрямів для програм цифрового підприємництва: розвиток цифрових знань та ринків, створення цифрового бізнес-середовища, спрощення фінансування підприємств, формування та розвиток цифрових навичок працівників та створення сприятливої культури [17].

Тому важливим аспектом соціально-психологічних механізмів впровадження цифрових технологій є формування соціальної мотивації до використання цифрових технологій, що є ключовим фактором доступності цифрових технологій, розвитку та функціонування інфраструктури, державних програм цифровізації всіх сфер

суспільно-економічного життя та впровадження платформ, у свою чергу, значною мірою залежить від створення умов для активізації використання цифрових процесів більшістю населення.

Важливим фактором є модель цифрової культури та формування моделей поведінки і комунікації в умовах змін і впровадження цифрових технологій. Використання обладнання та технологій вимагає знань і навичок, і зростає потреба у фахівцях з базовими знаннями, здатних виконувати складні завдання та з відповідними компетенціями [18, с. 138]. З цього випливає, що якість людського капіталу та розвиток і доступність інформаційних технологій є вирішальними для його подальшого розвитку в умовах цифрової економіки. Таким чином, соціально-психологічні механізми та їх інструменти спрямовані на формування та впровадження цифровізації як невід'ємної складової життя людини в усіх галузях.

Отже, державне регулювання розвитку сектору цифрової економіки потребує формування та функціонування інституційних, правових, економічних, організаційних, соціально-психологічних, техніко-технологічних механізмів та застосування до кожного з них широкого спектру методичного інструментарію, який при комплексному та системному застосуванні забезпечує якість продукції, конкурентоспроможності та технологічності продукції, оптимізувати процеси виробництва та збуту продукції, а також стимулювати впровадження існуючих цифрових трансформацій, формування та активний розвиток нових цифрових трансформацій.

Цифровізація спричинила нову хвилю інновацій, яка справила глибокий вплив на людство, змінивши відносини між громадянами, державами та підприємствами і призвела до трансформації соціальних та економічних структур. Попередні теоретичні аналізи цифровізації та сталого розвитку дійшли висновку, що швидке поширення цифрових технологій руйнує усталені моделі економічних відносин і створює як можливості, так і виклики для сталого розвитку для бізнесу, країн та світу в цілому [52].

Дані стають важливим джерелом розвитку, оскільки все більше людей активно та широко використовують цифрові технології. Технології мають значний

вплив на рівень життя людей, моделі комунікації та розподіл ресурсів. Іншими словами, прогрес цифровізації часто визначає прогрес сталого розвитку. Доступ країн до цифрових даних дедалі більше визначає ефективність використання передових технологій для підтримки досягнення цілей сталого розвитку [11]. Протягом останнього десятиліття міжнародна спільнота приділяє значну увагу проблемам та перспективам цифрової трансформації бізнесу, уряду та суспільства. Національні статистичні служби все більше цікавляться новими джерелами даних, що генеруються цифровими технологіями, зокрема великими даними. Вони доповнюють офіційну статистику і можуть бути використані для глибшого аналізу прогресу в досягненні стратегічних цілей [44, с. 132].

Поточна статистична інформація може допомогти виявити тенденції та встановити зв'язки між показниками та їхніми групами. Такі дані уможливають більш точне планування виробництва та зменшують ймовірність помилок у прийнятті управлінських рішень [40]. Оцінка цифровізації на глобальному рівні є першим кроком до отримання загального уявлення про ступінь і масштаби явища та виявлення кількісних взаємозв'язків між цифровою трансформацією та сталим розвитком [41]. Міжнародний вимір оцифрування оцінюється окремими політичними та економічними організаціями. Прикладом може слугувати проект Going Digital, що підтримується Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Основна роль цього проекту полягає в розробці інструментів для оцінки цифровізації економічних процесів [45, С. 7 – 11].

Крім того, проект розглядає не лише позитивні, але й негативні аспекти. До позитивних аспектів належать підвищення продуктивності, зростання інновацій та покращення якості життя. Негативні аспекти цифровізації включають втрату безпеки, брак навичок і потенційну втрату роботи [25]. Тому можна сказати, що кінцевою метою цього проекту є не лише дослідження безпосередньо процесу цифровізації, а й створення інструментів для реалізації відповідної політики: оскільки ОЕСР не виробляє інтегральних показників, статистичні дані щодо кожного аспекту представлені у вигляді аналітичних оглядів тенденцій за кожною групою

Незважаючи на зростаюче використання інтернету, багато країн відстають за рівнем пропускної здатності мережі. Експерти ОЕСР визначили необхідність розширення доступу до інформаційних мереж для громадян, незалежно від того, де вони проживають, за даними ОЕСР лише 33 % великих компаній та 11 % малих і середніх підприємств (МСП) аналізують великі дані. З метою підвищення ефективності використання технологій та інформації національна політика має бути спрямована на впровадження та розвиток цифрових інструментів як фактора, що сприяє підвищенню продуктивності праці та збільшенню інвестицій у нематеріальні активи (патенти, програмне забезпечення).

Цифрові інновації: у першій половині 2018 року на стартапи у сфері штучного інтелекту припадало 12% приватних інвестицій у світі, і ця частка зростає в усіх великих економіках.

Щоб розкрити потенціал цифрових інновацій, політика повинна підтримувати підприємництво, полегшувати доступ до фінансування, підтримувати фундаментальні дослідження та відкривати доступ до даних і знань. Як уже згадувалося, цифровізація трансформує економічні та соціальні умови, включаючи зміни на ринку праці: за оцінками аналітиків ОЕСР, 14 % робочих місць у розвинених країнах будуть автоматизовані, а ще 32 % можуть зазнати серйозних змін протягом наступних 10-20 років, що призведе до зростання рівня безробіття [46, с. 234].

Однак за останнє десятиліття чотири з десяти робочих місць були створені у високоцифрованих секторах. Тому національні директивні органи повинні допомогти працівникам підготуватися до переходу на нові робочі місця та підтримувати баланс між гнучкістю бізнесу та стабільністю в процесі цифрової трансформації існуючих робочих місць. Трансформація суспільного життя означає, що цифрові технології та дані розширюють можливості людей, забезпечують доступ до інформації та відкривають нові інструменти для взаємодії; згідно з рекомендаціями ОЕСР, політика повинна сприяти соціальному процвітання, розвитку культури спілкування та використанню цифрової інформації в суспільстві. Цифрові технології можна використовувати для колективного вирішення соціальних

проблем, наприклад, шляхом сприяння енергоефективності та телемедицині. Довіра лежить в основі цифрової трансформації.

Майже 30% інтернет-користувачів не діляться особистою інформацією в соціальних мережах з міркувань безпеки та конфіденційності. Лише 17% користувачів знайомі з умовами інформаційної політики та правилами користування інтернет-ресурсами, а з поширенням цифрових технологій необхідно розробляти більш ефективні заходи захисту прав споживачів. Цифровізація змінює відносини між бізнес-партнерами та змінює умови для торгівлі, конкуренції та інвестицій.

Компанії, що працюють у високоінтенсивних цифрових галузях, мають 55% різницю у витратах та цінах порівняно з іншими компаніями. Для підтримки відкритості ринку та динамізму в цифровому бізнес-середовищі політика повинна усунути бар'єри для торгівлі та інвестицій, сприяти відкритим фінансовим ринкам та вирішенню податкових питань шляхом більш ефективного міжнародного співробітництва [48].

Зрозуміло, що жодна політика, запропонована лише ОЕСР, не матиме успіху. Урядам потрібна комплексна стратегія цифрової трансформації та підхід до управління, який підтримує ефективну координацію між різними сферами політики та всіма зацікавленими сторонами. Стратегічне бачення, чіткі пріоритети та цілі, вимірювані завдання, адекватні бюджети, ретельний моніторинг прогресу та оцінка політики є важливими елементами успішної стратегії цифрової трансформації. Вимірюючи відносне проникнення цифрових технологій, DAI можуть допомогти урядам розробити стратегії сприяння цифровізації серед різних груп користувачів.

Поширення передових технологій, таких як аналіз даних, штучний інтелект і блокчейн, змінює бізнес-моделі та ставить перед урядами завдання максимізувати вплив цифрової трансформації на регіональному, національному та глобальному рівнях. Стратегія має бути спрямована на створення сприятливого середовища для інновацій, розвиток механізмів належного врядування, планування на майбутнє та забезпечення інституційної гнучкості. Це вимагає гнучкої нормативно-правової бази. Передовий міжнародний досвід полягає у зміцненні інноваційної екосистеми, розробці та фінансуванні збалансованої політики стимулювання та економічної

конкуренції, а також у створенні нових можливостей у цифровому світі за умови належного забезпечення національної безпеки, конфіденційності та захисту прав споживачів.

Країни, лідери яких інвестують у передові технології в умовах сприятливого бізнес-середовища, кваліфікованої робочої сили та розвиненої інноваційної культури, можуть отримати «цифровий дивіденд» у вигляді прискореного економічного зростання, створення робочих місць та підвищення якості послуг [22].

У сприятливому середовищі інноваційні та технологічно підковані компанії можуть трансформувати свою діяльність, впроваджувати нові бізнес-моделі та пропонувати інноваційні та персоналізовані продукти і послуги своїм клієнтам.

Підсумовуючи тенденції цифровізації на глобальному рівні, важливо зазначити, що нинішнім викликом для світової спільноти є не створення певного набору індикаторів, які допоможуть оцінити ступінь цифрової трансформації, а вироблення єдиного методологічного підходу.

По-перше, основною тенденцією розвитку цифровізації з точки зору всіх розглянутих проектів є наявність сформованої національної політики. Слабке лідерство та стратегія, незавершеність нормативно-правової бази, недостатній інституційний та людський потенціал призводять до відсутності віддачі від цифрових інновацій. У таких економіках інвестиції не збільшують добробут, не підвищують продуктивність і не виправляють нерівності в економічному та соціальному розвитку.

Виклик для органів державної влади – постійно та ефективно реагувати на прискорення темпів змін, взаємодіяти з приватним сектором та створювати умови для впровадження та розвитку передових технологій.

По-друге, експерти вказують на необхідність перегляду застарілих законів і нормативних актів, які перешкоджають проникненню цифрових технологій, транскордонному бізнесу та новим бізнес-моделям і послугам. Держави повинні створити умови, за яких не буде жодних регуляторних чи податкових бар'єрів для розвитку цифровізації. Конкуренція на ринку цифрових технологій є основним рушієм розвитку.

По-третє, експерти міжнародних організацій вказують на важливість забезпечення доступу до мереж для всього населення та підвищення рівня освіти в галузі цифрових технологій. Без розвитку людського капіталу неможливо просувати цифровізацію та створювати умови для сталого розвитку. Бізнес повинен зосередитися на впровадженні передових технологій, а держава – підтримувати зростання ділової активності з метою створення нових робочих місць та забезпечення інформаційної безпеки [39].

По-четверте, інструменти вимірювання впливу цифрової економіки на бізнес, суспільство та державу в цілому потребують удосконалення на всіх рівнях. Тому подальші дослідження будуть спрямовані на розробку індикаторів цифровізації для окремих компаній з урахуванням розробленого на сьогодні набору індикаторів та міжнародного досвіду створення інтегрованих індикаторів.

1.3. Місце Японії в світовій економіці

Як країна з потужною наукомісткою промисловістю та високорозвиненим аграрним сектором, Японія є однією з провідних економік світу, незважаючи на поточні економічні труднощі. За обсягом валового внутрішнього продукту вона посідає третє місце у світі після США та Китаю. Таких результатів японська економіка досягла поступово. Після Другої світової війни, яка закінчилася поразкою Японії, японська економіка зазнала радикальної реорганізації своєї організації та структури під впливом США. У роки після поразки Японія досягла довоєнного економічного рівня, а подальший економічний розвиток виводить її на передові позиції серед розвинених країн світу.

Розвиток «Країни Сонця» неминуче пов'язаний з її духовністю, яка має значний вплив на формування її економічної стратегії як на мікро-, так і на макрорівні. Історія свідчить, що особливості японської культури та її традиції, які склалися протягом тисячоліть, сприяють розвитку відносин з іншими країнами.

Економічні успіхи Японії можна пояснити частково історичними особливостями розвитку країни, а частково специфічними закономірностями

сучасної моделі, які стимулюють японську економіку. Так, історичні особливості розвитку японської держави значною мірою пов'язані з особливостями японського менталітету, який базується на гармонійній інтеграції досягнень інших країн (США, Великобританії, Німеччини, Італії, Франції) та індивідуальності японського народу. Японська індивідуальність проявляється в ієрархічності системи цінностей нації, яка базується на японській духовності, китайській освіченості та європейських знаннях. Крім того, почуття ієрархії та групової свідомості існує у відносинах між працівниками на різних рівнях управління, які належним чином інтегровані в макроекономічну модель управління підприємством та національне управління[22].

Формуванню японської моделі економічного розвитку сприяли кілька довгострокових урядових заходів [1]:

Відносно низькі військові витрати (менше 1 % ВВП) та можливість використання альтернативних джерел фінансування для розвитку висококонкурентних цивільних галузей і підгалузей;

Тривале штучне знецінення валюти стимулювало експорт японських товарів на світові ринки (чисельно спостерігалася обернено пропорційна залежність, тобто зниження курсу ієни на 10 % призводило до зростання ВВП на 0,75 %);

Високий рівень заощаджень в економіці. Це є позитивним фактором для масштабних внутрішніх інвестицій в національну економіку; важлива роль, яку відіграє в економічному житті країни держава, що контролює майже третину економіки (використання непрямих важелів, тобто неявних засобів економічного регулювання, які неможливо виміряти кількісними параметрами).

Особливості організації виробничого процесу в японських компаніях також відіграли важливу роль у швидкому економічному зростанні Японії. Найважливішими з них є наступні:

- висока продуктивність та інтенсивність праці працівників і комплексна система управління якістю продукції;
- система «точно в строк», яка значно знижує собівартість продукції;
- широка автоматизація та роботизація виробництва;
- застосування найсучасніших технологій та передових наукових досягнень

для масового виробництва [29].

Серед основних факторів, що сприяють економічному зростанню Японії, можна виділити економіко-географічне положення, потенціал трудових ресурсів, «людський фактор», науковий потенціал, технологічний науковий потенціал, технологічний потенціал і технології, а також базові економічні принципи.

Після закінчення американської окупації в 1952 році Японія стала на власний шлях розвитку, який до цього часу був країною із середнім рівнем розвитку. Їй вдалося досягти довоєнного економічного рівня 1930-х років, але зовнішня торгівля все ще залишалася найслабшим місцем. Рівень експорту не перевищував 1/3. Здійснені Японією і Сполученими Штатами закупівлі товарів, необхідних для триваючої війни в Південній Кореї, не допомогли. Сполучені Штати діяли більше як антагоніст, що сприяло розриву відносин між Японією та Китаєм, хоча останній був традиційним партнером країни. В результаті Японія проклала шлях до ринків Гонконгу, Індії, Південної Кореї та Латинської Америки. Успіх збільшення експорту в ці країни був заслугою держави, яка впровадила національні заходи валютного контролю. Були вжиті заходи щодо забезпечення нагляду за банками, відповідальними за зовнішню торгівлю, за управління імпортними ліцензіями. Зростання зовнішньої торгівлі був в основному обумовлений активізацією внутрішніх економічних процесів, проявом «економічного дива» [20, с. 517].

Однією з причин економічного дива, як зазначалося, є регулююча роль держави в економіці. У 1950 році був прийнятий Закон про надзвичайні заходи щодо стимулювання розвитку машинобудування. Між 1950 і 60 роками. Промислове виробництво Японії зростало в середньому на 16,5 % на рік, А ВНП – приблизно на 10 %, що є найвищим показником зростання серед капіталістичних країн. У 1955 році, після завершення післявоєнного переозброєння економіки, при Кабінеті міністрів був створений Кедзітай Кікакуте – Міністерство економічного планування (УЕП) було наділене багатьма повноваженнями, такими як розробка довгострокових і середньострокових економічних планів, а також розробка програм розвитку окремих територій країни. Це тривало до 2001 року.

За час існування 57UEP було розроблено багато національних планів та програм. Найбільш відомим є «план збільшення національного доходу в 2 рази».

У 1960-1962 роках уряд Ікеди Хаято (1960-1964) поставив за мету досягти темпів зростання в 7,2 % на рік і подвоїти національний дохід в 1961/62 - 1970/71 роках. Завдання плану полягало в тому, щоб поліпшити умови життя населення острова і спробувати досягти повної зайнятості у програмі було сформульовано п'ять основних напрямків покращення економіки та суспільства Японії.

По-перше, поліпшення житлових умов і соціальних стандартів. Це пов'язано з тим, що соціальні стандарти, такі як житлові, в Японії в той час значно відставали від стандартів інших розвинених країн світу. Наприклад, японську квартиру називали «кролячою кліткою» через її тісноту [19].

По-друге, планувалося вдосконалити галузь. Зростає потреба у впровадженні у виробництво новітніх технологічних інновацій.

По-третьє, була заявлена підтримка торгівлі та міжнародних економічних організацій. Важливість цього Положення визначалася залежністю Японії від імпорту енергоносіїв і сировини, експорту промислової продукції з імпорту.

По-четверте, уряд займається розвитком людського розуму і поширенням науки і техніки. Якщо колишня Японія могла легко запозичувати іноземні технології, то в 1960-х роках постало завдання створення власної.

По-п'яте, передбачалося раціоналізувати двоїсту структуру японської економіки і зміцнити соціальну стабільність. У Японії багато малих та середніх компаній покладаються на великі компанії для продажу своєї продукції. На малих і середніх підприємствах умови найму і роботи погіршуються, заробітна плата низька і т.д. [29, с. 422].

Японія вступила в 1970-і роки, а в 1973 році глобальна енергетична криза і зростання цін на нафту остаточно підвели підсумок етапу післявоєнного економічного розвитку. Японська влада підтримали ряд галузей промисловості, що мають стратегічне значення для країни. Вони мали пільгове фінансування через державні структури та пільгові податкові системи. У 1960-х роках до таких галузей промисловості належали деякі види загального машинобудування, нафтохімія,

нафтопереробка, електроенергетика і чорна металургія [15]. У той же час було прийнято багато програм підтримки щодо депресивних галузей, таких як вугільна та текстильна промисловість. Досвід показує, що така політика, планування та розвитку, була дуже успішною. Японія має сучасну галузеву структуру економіки, і її ефективність не поступається іншим країнам. Країна стала 2-ю за економічною потужністю країною в світі. З 1955 по 1960 рік приватні інвестиції в будівництво нового житла та розробку нових технологій зросли приблизно з 16 % на рік до 23 %.

У 1960-х роках японська промисловість розвивалася дуже високими темпами і мала майже повний спектр універсальних галузей промисловості. Як фактор економічного зростання, частка необробленої робочої сили і основного капіталу знизилася. Зовнішня торгівля розвивалася швидкими темпами. У період з 1960 по 1970 рік частка Японії у світовому експорті зросла з 3,6 % до 7,6 %. Таким чином, обсяг японського експорту з 1956 по 1973 рік збільшився майже в 10 разів. Японія заповнила світовий ринок автомобілями, електрообладнанням, фотоапаратами і телевізорами. Японія, яка покладалася на експорт ресурсів, імпортувала сировину та переробляла її. У той же період активно розвивалися автомобільний і морський транспорт. На частку кожного з них припадало по 40 % внутрішніх вантажоперевезень.

До 1971 року Японія стала найбільшою автомобільною країною у світі з понад 1200 мільйонами автомобілів, а загальний тоннаж флоту (включаючи гігантські танкери) перевищив 3000 мільйонів тонн. В обох галузях це був другий за величиною показник у світі після Сполучених Штатів. Новим етапом у розвитку японської економіки є епоха 1970-х років. Зі зростанням цін на енергоресурси та сировину стало необхідним використання енергозберігаючих технологій.

У структурі японської економіки відбулися значні зміни: частка машинобудування збільшилася в основному за рахунок електротехнічної продукції [18, С. 33-35]. Важливість незалежних досліджень зростає внаслідок величезних зусиль держави та великих компаній. Витрати Японії на НДДКР зросли з 1975 року до 2,1 % від обсягу національної продукції, в 1985 році – до 6,1 %, з яких значна частка припадала на електронну промисловість і точне машинобудування. Розвиток

японської промисловості наприкінці 1960-х-на початку 1970-х років в основному був зумовлений використанням широкого спектру факторів росту. Типи промислового розвитку, визначені в цей період, допомогли вирішити основні проблеми, що стояли перед Японією в перші роки після війни [22, с. 353].

Змінити структуру виробництва, подолати відставання великих капіталістичних країн в плані промислового розвитку, змінити експорт на користь важкої промисловості, досягти в цілому б1 позитивного сальдо зовнішньої торгівлі і забезпечити повну зайнятість населення. Але в той же час обраний тип промислового розвитку приніс багато проблем: забруднення навколишнього середовища відходами промисловості з переробки важких матеріалів, величезні масштаби, нестача сировини для нового промислового будівництва, досить нерівномірна організація виробництва, нестача молодих співробітників, надлишок основного капіталу в багатьох галузях і т. д.

Серйозне загострення цих проблем у 1960-х і 70-х роках означало, що розвиток японської промисловості з використанням широкого спектру факторів зайшов у глухий кут, і був необхідний перехід до іншого типу зростання. Правлячі кола Японії визнали необхідність фундаментальних змін у розвитку галузі, і результатом стала програма розвитку нових та інноваційних виробничих структур. В результаті середньорічні темпи зростання японської економіки з 1950 по 1973 рік становили близько 10-11 %. Це був найвищий показник серед розвинених країн.

Японські методи управління вважаються одним з найважливіших елементів «дива японської економіки». Вони засновані на трьох принципах: довічний набір персоналу, система трудового стажу, що визначає заробітну плату і просування по службі, і внутрішні профспілки брендів. Наприклад, наявність профспілок забезпечило безальтернативне вирішення суперечностей, що виникли між персоналом компанії та її керівництвом, особливо з питання мінімальної заробітної плати. Система управління, скоригована і адаптована до ситуації в Японії і японської психології, працювала майже ідеально в періоди швидкого економічного підйому, а потім, під час повільного зростання, викликала пильний інтерес з боку конкурентів. Нарешті, практика довічної зайнятості та принцип трудового стажу набули широкого

поширення на початку 1950-х років, безпосередньо перед початком повоєнного періоду з високими темпами розвитку.

Протягом десятиліть вони були головною опорою щодо успішного розвитку японської економіки.

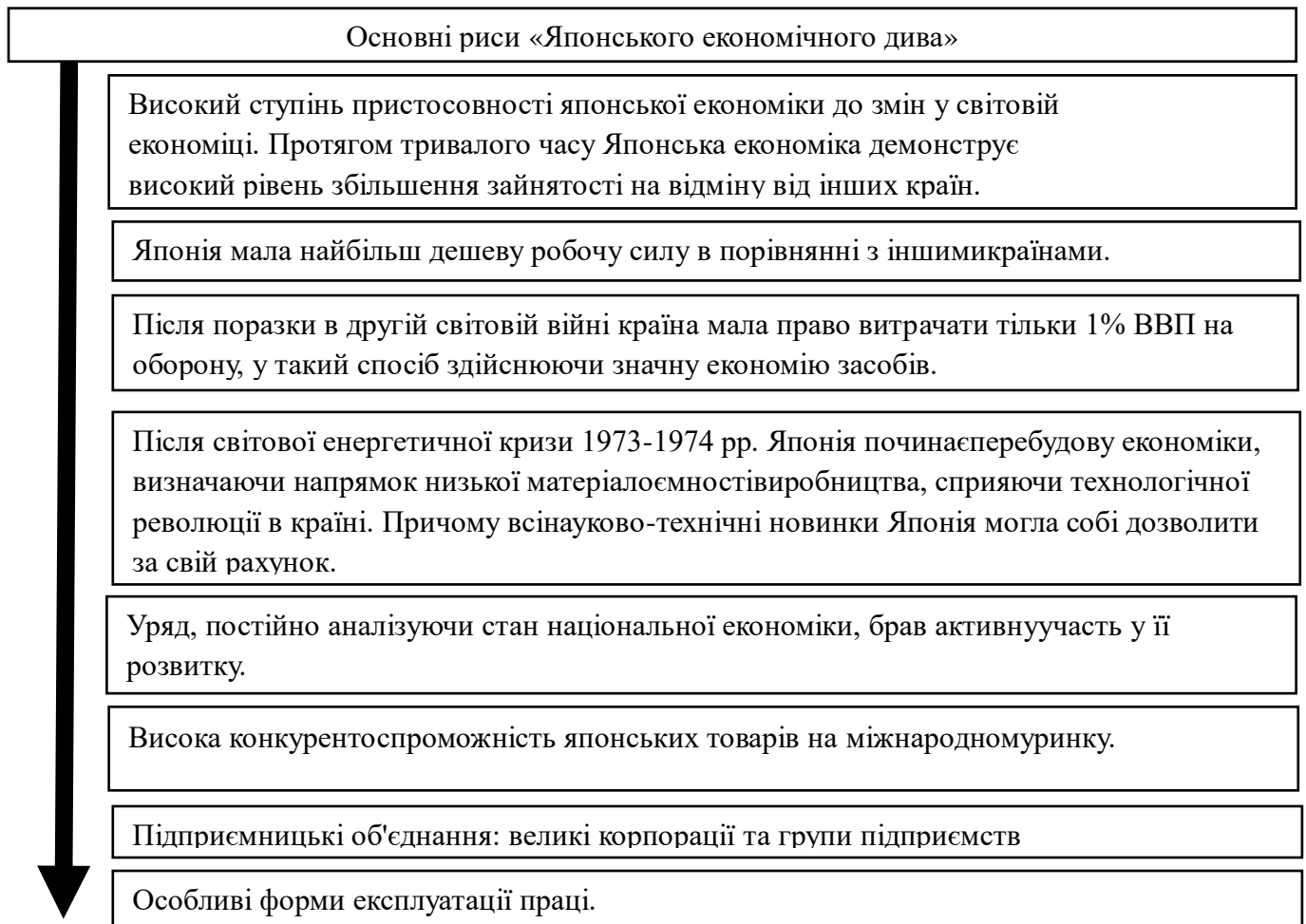


Рис.1.1. Основні риси «Японського економічного дива».

Примітка. Побудовано автором за даними Japan Petrochemical Industry Association. JPCA. 2021. <https://www.jpca.or.jp/english/index.htm>.

Японські підприємці, завдяки своїй високій ініціативності, разом з висококваліфікованою робочою силою внесли свій внесок у формування високоефективного виробництва. І великомасштабне відновлення основного капіталу відбулося при високому темпі накопичення капіталу. Завдяки зростанню накопичених коштів японська економіка характеризувалася такими якостями, як стабільність і непорушність в найближчі десятиліття.

В Японії є така практика: виробничі операції, які не вимагають високих технологій, але вимагають великої кількості живої робочої сили, великі компанії виконують не самі, а невеликі – це набагато дешевше [7, с. 17].

У список головних проблем економічного дива увійшли такі проблеми, як забруднення навколишнього середовища. Через неймовірно розвинених підприємств важкої промисловості, таких як хімічна і великовагова промисловість (66 % з них досягли приблизно 75 %), в атмосферу викидалося велика кількість шкідливих речовин. Відстала інфраструктура, брак молодих фахівців на виробництві, дисбаланс регіонального розвитку та ряд інших проблем, реформування типу економічного розвитку, перехід до «Ощадного» виробництва, рух проти забруднення навколишнього середовища почали активно розвиватися. Перехід до «Ощадного» виробництва і до нової економічної моделі був перерваний підвищенням офіційного обмінного курсу ієни в 1971 році і переходом до нестійкого обмінного курсу економіки. Варто відзначити, що з «коливного обмінного курсу ієни» почався розквіт японського валютного ринку, і з тих пір курс ієни тільки зростає [25, с. 31].

Швидке економічне зростання було результатом прискореної індустріалізації, яка була як причиною, так і результатом інтенсивної урбанізації. На початку 1960-х років багато жителів міст і сіл намагалися емігрувати до міста. В результаті до середини 10-го року багато сіл були спустошені, а міські райони, особливо Токіо, Осака і Нагоя, постраждали від депопуляції. Наприкінці 1960-х років потік мігрантів до цих 3 великих міст почав зменшуватися. Зараз місцеві жителі віддають перевагу центру міста: Саппоро, Сендай, Хіросіма, Фукуока, північ острова Кюсю.

Так, в результаті «економічного дива Японії» промислове виробництво збільшилося в 1,5 рази, а зовнішньоторговельні продажі – в 10 разів. Японія є другою за величиною економікою в світі після Сполучених Штатів, на частку якої припадає понад 22 % промислового виробництва. З середини 1970-х років були розроблені різні стратегії подальшого економічного розвитку [52, с. 21].

Нова модель, заснована на «інтелектуалізації» виробництва, відрізнялася від попередньої моделі тим, що сировина стала грати менш важливу роль.

Випробувавши на собі 2 моделі економічного розвитку, Японія, нарешті, прийшла до висновку, що знайшла прийнятну для себе модель.

Переваги «інтелектуальної» моделі очевидні: країна використовувала свої сильні сторони для розвитку своєї економіки, а не намагалася подолати труднощі, що виникли через брак сировини, і труднощі були дійсно великі. Через нафтову кризу і різке зростання цін на сировинні товари японська економіка була приречена на повторний крах. Однак правляча сфера Японії змогла вирішити цю проблему завдяки ряду своєчасних заходів.

«Економічне диво» Японії можна порівняти з моторним маслом, завдяки якому був реалізований заіржавілий механізм японської економіки. Зробивши ставку на формування таких універсальних промислових комплексів, як машинобудування і розробка електроприладів, японський бренд завоював популярність на світовому ринку

Японська економіка характеризується високою здатністю до структурних перетворень, чому сприяє поступове злиття економічної діяльності великих компаній, таких як Mitsubishi, Mitsui та Sanwa,

«чому сприяє економічне поєднання великих підприємств, таких як Sumitomo, Dai-Ichi Kangyo та Fuji, з малими та середніми підприємствами». Ці зміни призвели до підвищення міжнародної конкурентоспроможності Японії.

Будучи бідною на корисні копалини країною, економічний розвиток Японії ґрунтувався на технологічних інноваціях та імпортно-експортних операціях. Згідно з Економічним паспортом [62], Японія продовжує рухатися в цьому напрямку, використовуючи результати своїх досягнень на сьогоднішній день, змінюючи пріоритети в розвитку науки і технологій там, де це необхідно, зміцнюючи свою валюту, скорочуючи імпорт і роблячи кроки для збільшення експорту товарів вітчизняного виробництва.

Японія була і залишається лідером з експорту автомобілів, розробки роботів і за кількістю атомних електростанцій. Ключовими галузями промисловості Японії є автомобілебудування, загальне машинобудування, енергетичне машинобудування, суднобудування та електроніка. Водночас, промислові та енергетичні потреби все

ще задовольняються за рахунок імпорту, хоча комерційні запаси вапняку, доломіту, піриту та кварцового піску розвідуються.

Залежність від імпорту сировини мала значний вплив на японську економіку, що підтверджується глобальним спалахом коронавірусу. Як наслідок, невизначені фактори, такі як дефіцит напівпровідників та високі ціни на нафту, все ще впливають на країну. У зв'язку з цим головним викликом для японського уряду після 2020 року стало відновлення економіки шляхом вирішення основних проблем, пов'язаних зі зниженням світового споживання автомобільної продукції, вимушеними зупинками підприємств важкої промисловості, порушеннями в ланцюгах поставок і скороченням поставок сировини з Китаю та інших країн [72]. Японія має обмежені природні ресурси і тому активно проводить науково-технічну політику, яка стимулюватиме економічне зростання та підвищить її міжнародну конкурентоспроможність.

Японія є високотехнологічною країною і вважається одним з «лідерів інновацій». Швидке впровадження результатів НДДКР у виробництво приватним сектором та високий рівень прикладних досліджень є двома ключовими особливостями країни. Навіть низькі темпи економічного зростання, характерні для японської економіки, не стали на заваді просуванню концепції Четвертої промислової революції. За словами Масанорі Хамагучі, генерального директора Японського агентства з науки і технологій, пріоритетом розвитку японської науки і технологій є реалізація концепції суспільства, заснованого на Інтернеті речей, великих даних і штучному інтелекті [3].

На приватний сектор припадає значна частка від загального обсягу. Однак держава бере активну участь у формуванні національної науково-технічної політики [35]. Проблемами японської інноваційної системи є низька частка фундаментальних досліджень (японські університети не відіграють важливої ролі) та недостатнє венчурне фінансування.

З огляду на історію розвитку економічного простору Японії, модель формувалася як експортоорієнтована.

На початку «економічного дива» експорт використовувався для оплати

імпорту, але згодом ця стратегія була поєднана з реіндустріалізацією, що забезпечило Японії провідні позиції у світовій економіці у виробництві електроніки, комп'ютерної техніки та новітніх сучасних матеріалів.

Конкурентоспроможність країни як міжнародного економічного суб'єкта вимірюється низкою показників (всього їх 378). Найбільш важливими і критичними з них є дохід на душу населення, інфляція та зовнішній торговельний баланс. У контексті економічної глобалізації та цифровізації важливе значення мають також розвиток телекомунікацій та інфраструктури.

Конкурентоспроможність Японії на міжнародному ринку залежить від торговельно-економічної політики, спрямованої на забезпечення стабільного економічного зростання та соціальної безпеки.

Товарообіг і зовнішньоторговельні потоки постійно зазнають структурних змін. Так, у сучасній міжнародній ринковій кон'юнктурі значно зменшилася частка сировини і стрімко зросла частка готової продукції. У випадку Японії ця частка в експорті становить близько 90 % [61].

Японія змогла досягти такого рівня частки готової продукції на міжнародному ринку завдяки орієнтації на виробництво високоякісної продукції, впровадженню системи управління якістю, орієнтованої на запобігання дефектам, та впровадженню комплексного управління конкурентоспроможністю компанії. Успіх японських компаній вивчала німецька консалтингова компанія Roland Berger.

За результатами стратегічного дослідження експерти виділили кілька відмінних рис успіху бізнесу на міжнародному рівні: компактний бізнес-портфель з чіткою внутрішньою підтримкою, низка дій для підвищення лояльності клієнтів, забезпечення прибутковості за рахунок скорочення життєвого циклу продукції, гнучкі та керовані ланцюжки створення вартості, а також культурна різноманітність. ланцюжки створення вартості, а також культурне розмаїття як основа для інновацій [62].

Японія є активним учасником Азійсько-Тихоокеанського регіону, що дає їй певні переваги на міжнародному рівні. Зокрема, це підвищило рівень узгодженості економічного розвитку, зміцнило національну безпеку Японії та відкрило нові

шляхи в торгівлі. Однак існують і негативні аспекти, які перешкоджають встановленню стійких економічних відносин, такі як нерозвинений діалог між країнами-учасницями, низький рівень економічної інтеграції через відмінності в моделях розвитку країн-учасниць, етнічні відмінності, суперечливі інтереси та жорстка конкуренція між найбільшими світовими економіками.

Серед серйозних проблем, що перешкоджають регулярним переговорам між країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону та Японією, є невирішені територіальні суперечки, зокрема, розбіжності між двома країнами щодо територіальних прав на острови Дяюйдао. Триває суперечка з Південною Кореєю щодо територіальних прав на острови Дяюйдао, що також посилює напруженість у відносинах між двома країнами [47].

Китай є найбільшим конкурентом Японії в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, економіка якого до кінця 2021 року в кілька разів перевищить ВВП Японії. Посилення співпраці з Китаєм та запобігання регіональній гегемонії Китаю є основним напрямком зусиль Японії в останні роки через його важливість та відповідність національним інтересам Японії. Політичну стабільність та економічне процвітання Південно-Східної Азії врівноважує Китай, а Японія залишається найбільшим кредитором та джерелом іноземних інвестицій у Південно-Східній Азії.

Нинішня економічна криза в Японії за масштабами своїх негативних економічних наслідків порівнянна з кризами, які Японія пережила в 1920-х роках і після Другої світової війни. Тоді ситуація покращилася завдяки тому, що завдяки девальвації ієни та збільшенню експорту. Хоча подібні заходи можуть допомогти подолати сьогодишню економічну кризу, існує також потреба у зміні економічної політики японського уряду.

Подальша лібералізація зовнішньоекономічної діяльності, економічна відкритість, прозорість банківської системи, скорочення імпорту та збільшення експорту – все це елементи, які можуть допомогти Японії відновити втрачені позиції у світовій економіці.

Отже, Японські компанії відзначаються високою продуктивністю праці, системою «точно в строк», автоматизацією та використанням сучасних технологій. Це дозволяє Японії залишатися конкурентоспроможною на світовому ринку.

Для подальшого розвитку Японія має лібералізувати зовнішньоекономічну діяльність, забезпечити економічну відкритість і збільшити експорт. Використання інновацій та науково-технічних досягнень сприятиме стабільному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності.

Висновки до розділу 1

Для успішної реалізації моделі цифрової трансформації та досягнення статусу цифрового лідера, сучасний бізнес і традиційні економічні організації повинні орієнтуватися на опір змінам як на культурний цифровий імператив, спираючись на власні науково-технічні дослідження. Без необхідної нормативно-правової бази та стратегій розвитку, заснованих на цифрових технологіях, неможливо успішно розвивати цифрову економіку. Важливо також розвивати професійні навички та сприяти навчанню впродовж усього життя.

Серед ключових аспектів цифровізації на глобальному рівні є розробка єдиного методологічного підходу до оцінки ступеня цифрової трансформації. Основною тенденцією розвитку є наявність сформованої національної політики. Слабке лідерство, незавершеність нормативно-правової бази, недостатній інституційний та людський потенціал призводять до недостатньої віддачі від цифрових інновацій. У таких економіках інвестиції не збільшують добробут, не підвищують продуктивність і не виправляють нерівності в економічному та соціальному розвитку.

Органи державної влади повинні ефективно реагувати на прискорення темпів змін, взаємодіяти з приватним сектором та створювати умови для впровадження передових технологій. Важливо переглянути застарілі закони та нормативні акти, які перешкоджають проникненню цифрових технологій і розвитку нових бізнес-моделей. Держави повинні створити умови, за яких не буде регуляторних чи

податкових бар'єрів для розвитку цифровізації. Конкуренція на ринку цифрових технологій є основним рушієм розвитку.

Забезпечення доступу до мереж для всього населення та підвищення рівня освіти в галузі цифрових технологій є ключовими факторами успіху. Без розвитку людського капіталу неможливо просувати цифровізацію та створювати умови для сталого розвитку. Бізнес повинен зосередитися на впровадженні передових технологій, а держава – підтримувати зростання ділової активності для створення нових робочих місць та забезпечення інформаційної безпеки.

Інструменти вимірювання впливу цифрової економіки на бізнес, суспільство та державу потребують удосконалення. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку індикаторів цифровізації для окремих компаній, враховуючи міжнародний досвід.

Японські компанії відзначаються високою продуктивністю праці, системою «точно в строк», автоматизацією та використанням сучасних технологій. Це дозволяє Японії залишатися конкурентоспроможною на світовому ринку. Для подальшого розвитку Японія має лібералізувати зовнішньоекономічну діяльність, забезпечити економічну відкритість і збільшити експорт. Використання інновацій та науково-технічних досягнень сприятиме стабільному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ЯПОНІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

2.1. Цифрова трансформація економіки Японії

Цифрова трансформація є ключовим аспектом сучасного розвитку економіки у всьому світі, і Японія не залишається осторонь цього процесу. Японія, яка відома своєю інноваційністю та технологічними досягненнями, активно впроваджує цифрові технології у всі сфери свого суспільства і господарства. Від традиційних виробничих галузей до фінансів, охорони здоров'я та освіти, цифрова трансформація проникає в усі сфери діяльності, прискорюючи процеси, підвищуючи ефективність та забезпечуючи інноваційний розвиток.

Завдяки цифровим ініціативам та інноваційним проектам, Японія відкриває нові можливості для розвитку свого економічного потенціалу та підтримує конкурентоспроможність на міжнародному ринку. Однак цифрова трансформація також ставить перед собою виклики, такі як кібербезпека, приватність даних та зміни на ринку праці. Тому важливо аналізувати та розуміти різні аспекти цифрової трансформації в контексті японської економіки та її вплив на глобальну арену (табл. 2.1):

Таблиця 2.1

Статистика цифрової трансформації економіки Японії 2019 – 2023 рр.

Показник	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Індекс цифрової економіки (за 100)	56	58	60	62	64
Кількість інтернет-користувачів, (млн)	113	117	121	125	130
Кількість мобільних абонентів, (млн)	135	138	142	146	150
Пенетрація смартфонів, (%)	60	63	65	68	70
Кількість стартапів у секторі ІТ	2000	2200	2400	2600	2800

Примітка. Складено автором за даними Офіційного сайту міжнародного валютного фонду.

Цифрова трансформація економіки Японії є ключовим напрямком розвитку країни в сучасному світі. Японія, відома своїми технологічними досягненнями та інноваціями, активно впроваджує цифрові технології у всі сфери господарства та суспільства. Це охоплює автоматизацію та роботизацію виробництва, розвиток інтернету речей (IoT), штучний інтелект, блокчейн-технології, хмарні обчислення та інші інновації [29].

Цифрова трансформація сприяє підвищенню ефективності виробництва, управління бізнесом та розширенню можливостей на ринку. Вона також стимулює інноваційний розвиток та конкурентоспроможність японських компаній на міжнародному ринку. Однак цифрова трансформація також вимагає змін у законодавстві, кадровій політиці та культурі бізнесу.

Загалом, цифрова трансформація є стратегічним напрямком для Японії, що сприяє створенню нових можливостей для розвитку економіки та суспільства в цілому.

Цифрова трансформація, безперечно, є ключовим фактором у підвищенні ефективності виробництва. Впровадження сучасних цифрових технологій, таких як автоматизація процесів, використання штучного інтелекту та аналіз даних, дозволяє оптимізувати виробничі процеси, зменшувати витрати та збільшувати продуктивність.

Одним з ключових аспектів цифрової трансформації є впровадження системи «індустрія 4.0», що передбачає використання великих даних, Інтернету речей та інших передових технологій для створення розумних фабрик та оптимізації виробничих процесів. Це дозволяє підприємствам автоматизувати рутинні операції, підвищувати якість продукції, скорочувати час виробництва та знижувати витрати на енергію та матеріали.

Застосування цифрових технологій також сприяє удосконаленню ланцюга постачання, від виробництва до доставки, що дозволяє оптимізувати запаси, підвищувати швидкість доставки та реагувати на зміни в попиті. Крім того, цифрові технології дозволяють створювати нові продукти та послуги, а також персоналізувати їх під конкретні потреби споживачів.

У цілому, цифрова трансформація виробничого сектору є важливим чинником у підвищенні конкурентоспроможності підприємств, забезпеченні стійкого росту економіки та забезпеченні стабільності на ринку [51, с. 328].

На нинішньому етапі свого розвитку Японія постраждала від затяжної фінансово-економічної кризи, що призвела до більш серйозної рецесії та значно повільнішого відновлення економіки, ніж в інших країнах, у період з 2008 по 2010 рік. На тлі зростаючої ролі Китаю в міжнародному економічному просторі, роль Японії залишається однією з провідних у світовому масштабі та однією з країн G7. За даними міжнародної статистики, сукупний ВВП найбільших країн світу на кінець 2020 року становив 386,31 млрд дол. США. Це відповідає 45,7 % світового ВВП [8]. Зокрема, ВВП Японії за цей період сягнув 504,8 млрд доларів США. Це відповідає другому місцю в рейтингу країн G7 (рис. 2.1.):

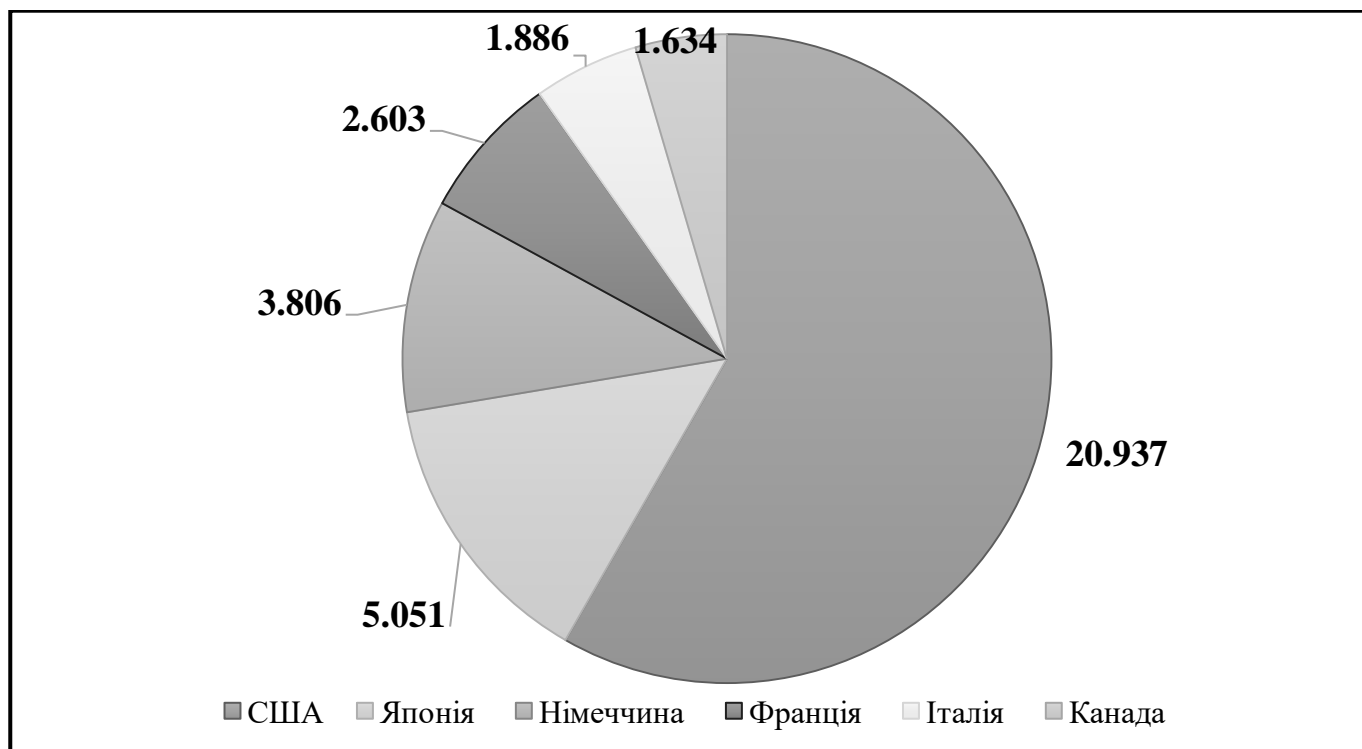


Рис.2.1. Обсяги ВВП країн-лідерів у 2020 р., (млрд дол. США).

Примітка. Побудовано автором за даними Офіційного сайту міжнародного валютного фонду.

Згідно з Перспективами розвитку світової економіки Світового банку від 22 червня 2022 року, у світі спостерігається різке зростання цін на сировинні товари

та інфляція, спостерігаються проблеми з постачанням. Все це в умовах політичних обмежень ускладнює зовнішньоекономічні відносини та підвищує невизначеність і геополітичні ризики.

Згідно з наведеними вище даними, після незначного відновлення після глобальної рецесії очікується різке уповільнення світової економіки. Глобальне зростання сповільниться з 5,7 % у 2021 році до 2,9 % у 2022 році та в середньому до 3 % у 2023-2024 роках (табл. 2.2):

Таблиця 2.2

Темпи зростання світового ВВП у 2016-2023 рр. та прогноз на 2024 р., (%)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Світ	2,4	3,1	3,0	2,6	-3,3	5,7	2,9	3,0	3,0
Розвинені країни	1,7	2,3	2,2	1,7	-4,6	5,1	2,6	2,2	1,9
США	1,6	2,2	2,9	2,3	-3,4	5,7	2,5	2,4	2,0
Єврозона	1,9	2,4	1,9	1,6	-6,4	5,4	2,5	1,9	1,9
Японія	0,6	1,9	0,8	-0,2	-4,6	1,7	1,7	1,3	0,6
Нові ринки та країни, що розвиваються (EMDE)	3,7	4,3	4,2	3,8	-1,6	6,6	3,4	4,2	4,4
Східна Азія та Тихий океан	6,3	6,6	6,3	5,8	1,2	7,2	4,4	5,2	5,1
Китай	6,7	6,9	6,5	6,0	2,2	8,1	4,3	5,2	5,1
Індонезія	5,0	5,1	5,2	5,0	-2,1	3,7	5,1	5,3	5,3
Таїланд	3,3	3,9	4,1	2,2	-6,2	1,6	2,9	4,3	3,9
Європа та Центральна Азія	1,7	4,0	3,1	2,7	-1,9	6,5	-2,9	1,5	3,3
Туреччина	3,2	7,4	3,5	0,9	1,8	11,0	2,3	3,2	4,0
Польща	3,1	4,8	5,0	4,7	-2,2	5,9	3,9	3,6	3,7
Латинська Америка та Карибський басейн	-1,5	0,8	0,6	0,8	-6,4	6,7	2,5	1,9	2,4
Бразилія	-3,3	1,1	1,2	1,2	-3,9	4,6	1,5	0,8	2,0
Мексика	2,9	2,1	2,1	-0,2	-8,2	4,8	1,7	1,9	2,0
Аргентина	-1,8	2,9	-2,8	-2,0	-9,9	10,3	4,5	2,5	2,5
Близький Схід та Північна Африка	5,1	1,2	1,7	0,9	-3,7	3,4	5,3	3,6	3,2
Південна Азія	7,5	6,2	6,9	4,1	-4,5	7,6	6,8	5,8	6,5
Індія	7,1	6,7	7,3	3,7	-6,6	8,7	7,5	7,1	6,5
Пакистан	4,6	5,4	5,8	3,1	-0,9	5,7	4,3	4,0	4,2
Бангладеш	7,1	7,3	7,9	7,9	3,4	6,9	6,4	6,7	6,9

Примітка. Складено автором за даними міжнародного валютного фонду (МВФ).

На ці прогнози значною мірою впливає військовий конфлікт між росією та Україною. Вторгнення росії в Україну суттєво порушить торговельну активність у короткостроковій перспективі, поступово знизить попит і суттєво обмежить або припинить політичну підтримку в умовах високої інфляції. Як показано в таблиці 2.2, прогнози зростання на 2022 рік були переглянуті в бік зниження для більшості економік, у тому числі для розвинених країн, чії показники були послаблені вищими цінами на енергоносії, погіршенням фінансових умов та перебоями в ланцюгах поставок.

Як наслідок, очікується стійке та помірне сповільнення темпів зростання ВВП у 2023-2024 роках (рис. 2.2.):

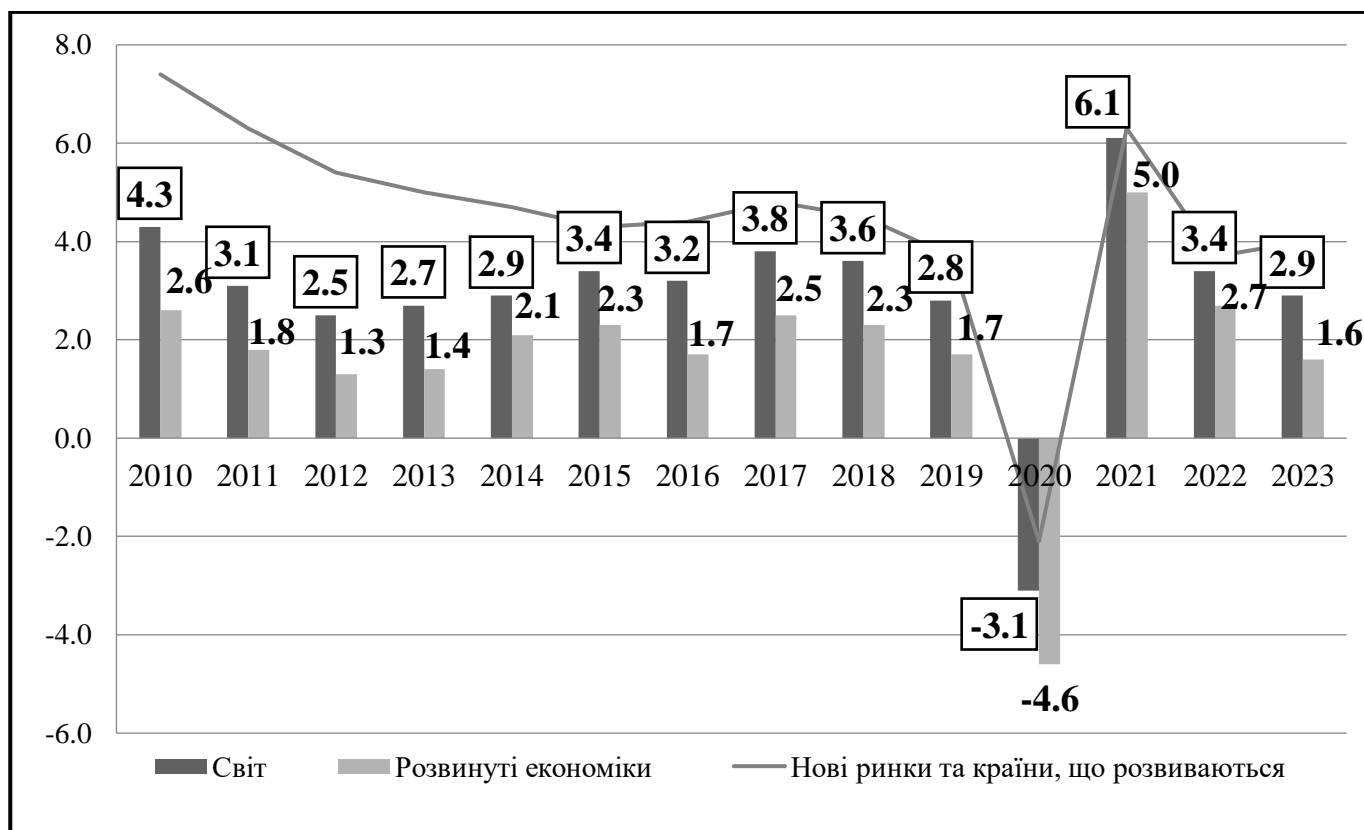


Рис. 2.2. Динаміка та прогноз ВВП розвинутих країн.

Примітка. Побудовано автором за даними Світового банку та МВФ.

Наразі, як зазначає Світовий банк [9], японська економіка перебуває у стані дефляції, а торговельний баланс Японії на кінець 2021 року є загалом позитивним. За даними Світового банку, ВВП Японії має тенденцію до зростання з -4,6 %

у 2020 році до 1,7 % у 2021 році (рис. 2.3.):

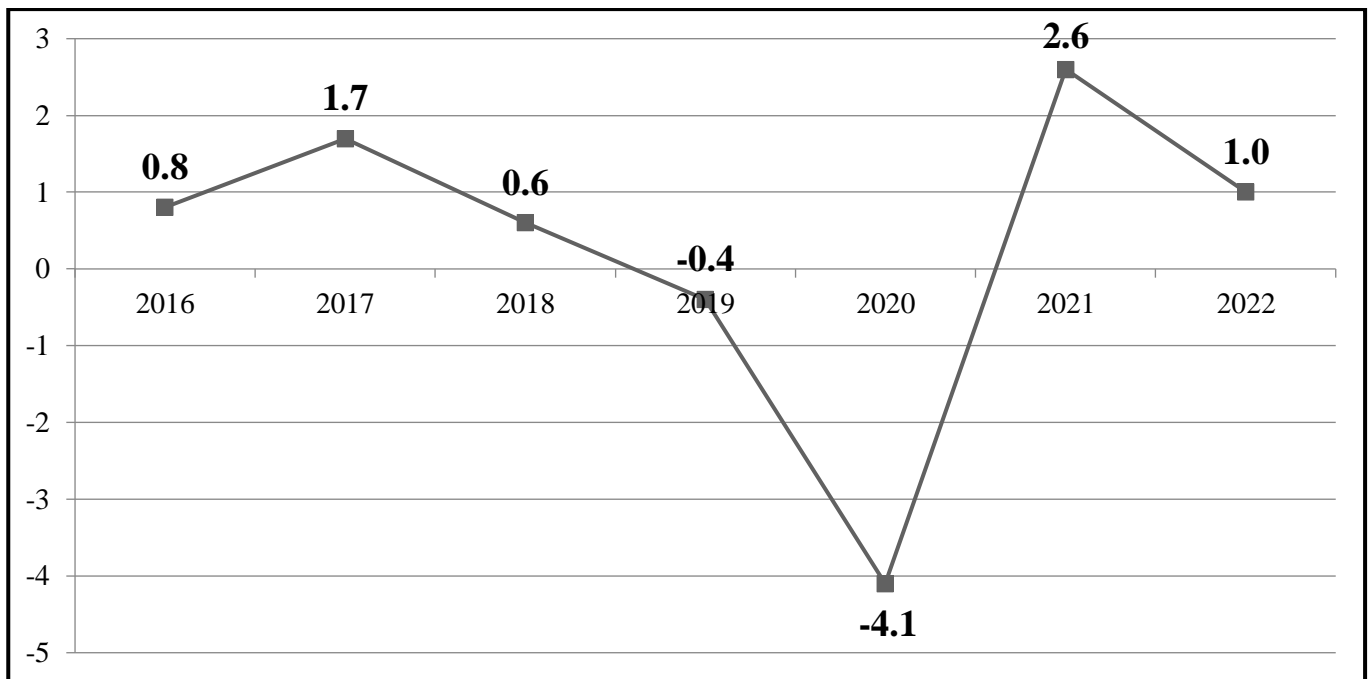


Рис. 2.3. Темпи росту ВВП Японії в період 2016-2022 рр., (%).

Примітка. Побудовано автором за даними офіційного сайту Світового банку.

За прогнозами Центрального банку Японії, у 2021 році японська економіка демонструватиме висхідний тренд, зумовлений відновленням промислового виробництва та зростанням експорту.

З іншого боку, харчова промисловість, туризм та сфера послуг впали через вплив COVID-19. Однак успішні програми вакцинації, високий зовнішній попит та пом'якшення наслідків перебоїв у ланцюгах постачання сприяли відновленню економіки. Попри високі ціни на енергоносії, загальна інфляція наприкінці 2021 року залишалася низькою завдяки збереженню дефляційних чинників та заходам державної політики, а зовнішній попит з боку ІТ-сектору та переробної промисловості почав відновлюватися.

Відновлення було нетривалим, і з початку 2022 року японська валюта почала поступово знецінюватися. Основною причиною знецінення валюти стала розбіжність між надм'якою монетарною політикою Банку Японії та очікуваннями Федеральної резервної системи США щодо подальшого посилення політики, щоб зупинити зростання інфляції, яка досягла 40-річного максимуму. Востаннє Японія

здійснювала валютні інтервенції, продаючи долари для підтримки своєї валюти, під час азійської фінансової кризи 1998 року. У вересні 1998 року курс японської валюти сягнув 146 єн за долар США. До цього японські регулятори здійснювали інтервенції на рівні близько 130 єн за долар США.

Облікова ставка в Японії залишається від'ємною з 2016 року. Місцевий центральний банк проводить надзвичайно м'яку монетарну політику і підтримує кредитні ставки на майже від'ємному рівні, щоб стимулювати японську економіку.

Цільовий показник інфляції, встановлений Банком Японії, також становить 2%: у липні 2022 року інфляція в Японії досягла семи з половиною років максимуму - 2,4%. На своєму засіданні в липні цього року Банк Японії знову залишив ключову ставку без змін на рівні мінус 0,1%. На тлі зростання інфляції прогноз Світового банку щодо продовження висхідного тренду ВВП у 2022 році наразі є невиправданим, а прогнозні показники на 2023-2024 роки можуть бути знижені [53, с. 145].

Отже, цифрова трансформація економіки Японії є невід'ємною частиною стратегічних змін, спрямованих на забезпечення сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності країни на міжнародній арені. Цифрові технології допомагають підприємствам оптимізувати виробничі процеси, поліпшувати продуктивність та знижувати витрати. Крім того, вони сприяють розвитку нових продуктів та послуг, а також підвищують ефективність управління ланцюгом постачання. Важливо зазначити, що успішна реалізація цифрової трансформації потребує не лише технологічних інновацій, але й вдосконалення правового та регуляторного середовища, а також підтримки з боку уряду, бізнес-спільноти та громадянськості.

2.2. Аналіз сучасного стану економіки Японії

Японія відома своєю великою економікою та впливом на світові фінансові ринки. За десятиліття свого розвитку країна зазнала численних змін, включаючи період економічного піднесення, велику рецесію та намагання відродити свою

економіку через інновації та реформи. Останнім часом Японія стикається з рядом економічних викликів, таких як демографічний криз, падіння внутрішнього попиту та конкуренція на світових ринках.

Аналіз сучасного стану економіки Японії вимагає уваги до таких ключових аспектів, як структура виробництва, торгівля, інновації, фінансовий сектор та макроекономічні показники (табл. 2.3):

Таблиця 2.3

Сучасний стан економіки Японії

Показник	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
ВВП, (млрд дол. США)	4873.08	4973.59	5083.48	4953.21	5370.25
Зростання ВВП, (%)	1.9	0.8	1.7	-4.8	3.0
Інфляція (середньорічне), (%)	0.5	1.0	0.5	-0.4	0.1
Безробіття, (%)	2.8	2.4	2.2	3.0	2.8
Борговий навантаження, (як відсоток ВВП)	236.7	236.1	237.5	256.3	258.9
Експорт, (млрд дол. США)	698.7	738.9	710.5	652.4	759.6
Імпорт, (млрд дол. США)	694.3	731.8	698.2	638.2	733.9

Примітка. Складено автором за даними офіційного сайту Світового банку.

Аналіз цих та інших аспектів дозволяє отримати повніше уявлення про сучасну економічну ситуацію в Японії та виявити можливості для подальшого розвитку.

Аналіз сучасного стану економіки Японії вказує на складну, але водночас динамічну ситуацію в країні. Зокрема, несприятливі демографічні тенденції та проблеми у фінансовому секторі вимагають уваги та ефективних заходів управління. Проте висока інноваційна активність та сильний експортний сектор свідчать про потенціал для подальшого розвитку. Важливою перспективою є збільшення інвестицій у високотехнологічні галузі та стимулювання інноваційних стартапів, що може сприяти зміцненню конкурентоспроможності Японії на міжнародному ринку (див. Табл. 2.4):

Основні принципи японської моделі соціально-економічного розвитку

Принципи японської моделі	Опис
Жорстке державне регулювання економіки	Мобілізація всіх ресурсів на вирішення пріоритетних завдань
Сильна експортна орієнтація економіки	Створення потужних фондів нагромадження та інвестицій
Широке залучення іноземного капіталу	Переважно для науково-технічного розвитку
Створення великих національних монополій	Підвищення якості продукції та конкуренція на зовнішніх ринках
Використання психологічних та поведінкових традицій	Зафіксовані в унікальних природних та історичних умовах Східної Азії, сприяють конкурентоспроможності

Примітка. Складено автором за даними офіційного сайту МВФ.

- Жорстке державне регулювання економіки, тобто мобілізація всіх ресурсів на вирішення пріоритетних завдань;

- сильна експортна орієнтація економіки для створення потужних фондів нагромадження та інвестицій (у нових індустріальних країнах (НІК) експортна орієнтація національної економіки є дуже високою);

- широке залучення іноземного капіталу (переважно для науково-технічного розвитку). У процесі розвитку багато країн стають експортерами капіталу (Японія, Південна Корея, Тайвань);

- створення великих національних монополій, здатних постійно підвищувати якість своєї продукції та конкурувати на зовнішніх ринках.

Інструментом реалізації цієї моделі є широке використання психологічних (у тому числі поведінкових) традицій народу, сформованих в унікальних природних та історичних умовах Східної Азії. Робоча сила в країнах Східної Азії є висококваліфікованою, здатною до безперервного навчання і відносно дешевою. Це робить Сінгапур, Японію та Гонконг висококонкурентними і поступається за цим показником лише США.

За даними Світового банку, витрати на НДДКР у 2020 році досягнули 3,26 %

ВВП, що є досить непоганим показником за весь період з 1996 року (рис. 2.4.):

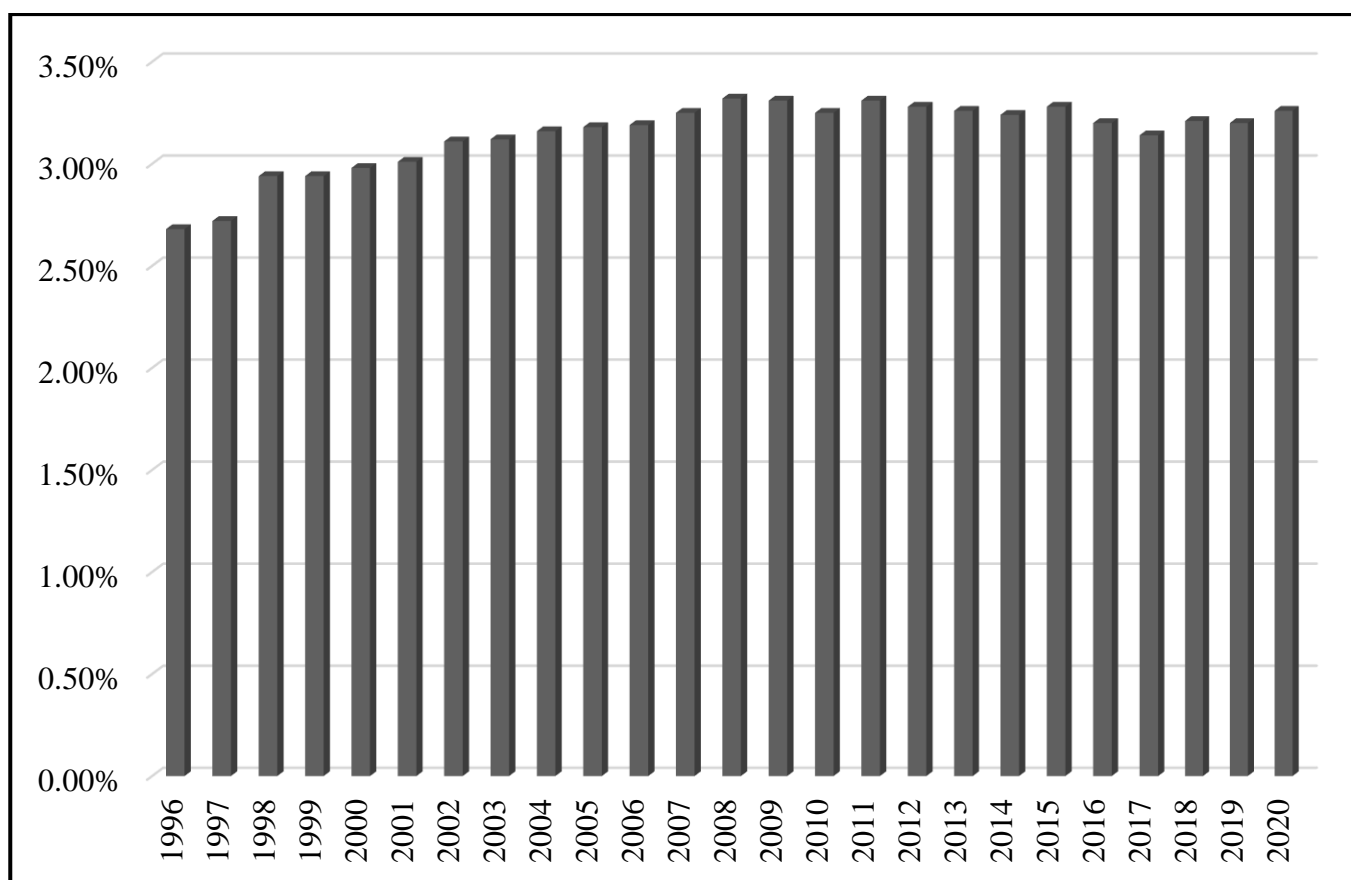


Рис. 2.4. Витрати Японії на дослідження та розробки у 1996-2020 рр., (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Світового банку та Інституту статистики ЮНЕСКО.

Варто зазначити, що держава не є єдиним і основним учасником фінансування НДДКР. Приватний сектор продовжує залишатися лідером у цій сфері, на нього припадає переважна частка.

Найважливішими трудовими якостями місцевого населення є працьовитість, суворота самодисципліни, акуратність, терпіння і наполегливість, які проявляються в бажанні виконати роботу до кінця, мінімальні матеріальні потреби (люди мають інші життєві цінності) і сильне почуття колективізму (на відміну від індивідуалізму на Заході). Східноазійські економіки перейняли принципи конфуціанської моралі – лояльність до роботодавців, систему суворого субординації та старшинства, розуміння власної позиції. Японія створила власну сучасну школу менеджменту, яка є досить ефективною. Спроба механічно пересадити японську систему менеджменту

на Захід (інше соціальне середовище) не буде такою ефективною, як у країнах Східної Азії [58, с. 212].

Японія відноситься до найбільш розвинутих країн світу. На її частку припадає майже 70 % сукупного продукту Східної Азії. За розміром ВВП і обсягом промислового виробництва Японія займає 3-є місце серед країн світу, після США і КНР.

Хоча Японія не має суто сільськогосподарських районів, вона також характеризується концентрацією промислового виробництва на своїй території. Високого рівня розвитку досягла японська промисловість, особливо в галузі науки й освіти. Такі компанії, як Toyota Motor Corporation, Sony, Fujitsu, Honda і Toshiba, є лідерами світової економіки. Японія бідна на корисні копалини, тому важливі запаси кам'яного вугілля, мідної та свинцево-цинкової руди.

Останнім часом важливе значення набула переробка світових морських ресурсів, включаючи видобуток уранових і марганцевих конкрецій з морської води. Як і в інших розвинених країнах, структура промислового виробництва Японії зазнає змін. Японії вже важко конкурувати з азіатськими тиграми та містами Китаю та інших країн Південно-Західної Азії, де робоча сила значно дешевша. Сучасні зміни супроводжуються зменшенням частки основних енерго- та сировиноємних виробництв.

Водночас у промисловості Японії неухильно зростає частка сучасних наукоємних галузей, особливо електроніки, програмного забезпечення, інформатики, фармацевтики, біотехнологій [3].

На вугілля припадає 17 % енергетичного балансу Японії, на нафту і природний газ — 67 %, на гідроенергію та атомну енергетику — 16 %. Загальне споживання енергії (4,2 тонни умовного палива на жителя) подібне до Західної Європи (див. Рис. 2.5.).

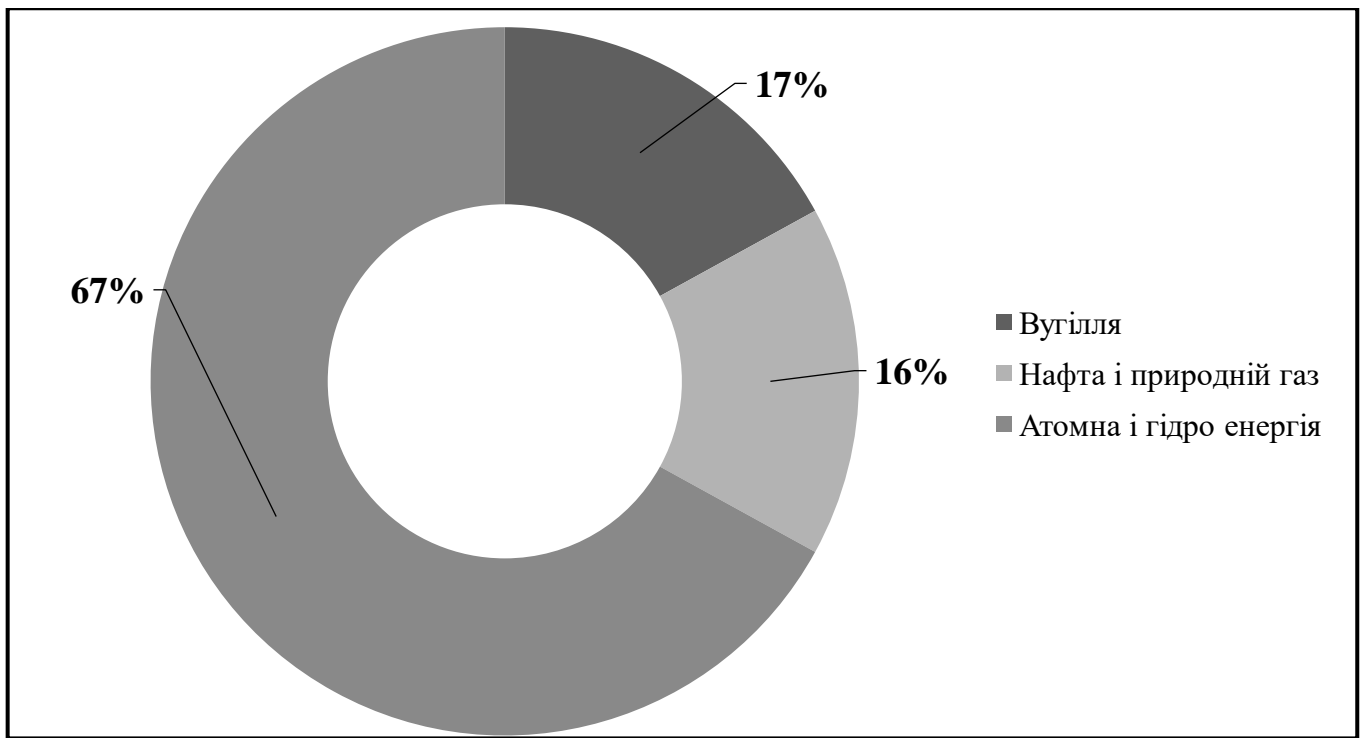


Рис. 2.5. Структура енергобалансу Японії у 2021 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними International Telecommunication Union. Statistics. [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.itu.int/en/ITU/Statistics/Pages/stat/default.asp>.

Японія посідає друге місце за розвитком атомної енергетики після США та Франції. Збагачення урану почалося в 1990-х роках у незалежних зусиллях. Атомні електростанції існують у всіх регіонах, але більшість з них розташовані на тихоокеанському узбережжі префектури Фукусіма (токійська електромережа) і на узбережжі Японського моря в префектурі Фукуї (кансайська електромережа). Обидва регіони можна вважати унікальними прикладами концентрації ядерної енергії для задоволення потреб великих промислових зон. В Японії діють 43 ядерні реактори, ще близько 12 будуються. Провідними гравцями в атомній енергетиці є компанії-монополісти «Міцубісі і Ко», «Міцубісі корпорейшн», «Сумітомо». Уранову сировину в основному надходять з Африки [4; 5].

Обробна промисловість є важливою галуззю матеріального виробництва Японії. Оснащений найсучаснішим обладнанням і технологіями. Його характерним є співіснування великих компаній і малих і середніх підприємств. Третина промислових робітників країни працює на підприємствах з декількома працівниками (до 30 осіб), а 12 % — на підприємствах із чисельністю менше 10 осіб.

За промисловим виробництвом Японія поступається лише США, а за щільністю землі на квадратний метр Японія також поступається США. Площа в км або на жителя відображається першою. Японія є світовим лідером у металургії чавуну. Тут активно працюють майже 2 людини

Десятки найбільших металургійних заводів повного циклу в Кавасакі, Тіба, Токай, Хірохата, Фукуяма, Кітакюсю. Лідером у галузі металургії є Nippon Tentsu Co., Ltd.

500 компаній. Залізна руда надходить з Індії, Австралії, Південної Африки та Чилі. Коксівне вугілля - США, Австралія, Канада. Щорічно виплавляється понад 100 млн. тонн сталі (14 % світового виробництва).

Підприємства машинобудування засвоїли всю номенклатуру продукції галузі. Тридцять відсотків машинобудівної продукції експортується за кордон, і великі машинобудівні компанії утворюють експортну базу Японії. Основними галузями машинобудування в Японії є електротехніка, де половину продукції складає радіоелектроніка, і транспортне машинобудування, в якому провідне місце займає автомобільна промисловість.

Частка країни у світовому суднобудуванні залишається на колишньому рівні. 40% Японія займає особливе місце в електротехніці. Її заводи виробляють промислову електроніку, робототехніку (понад 50 000 роботів на рік), напівпровідники, комп'ютери, кольорові телевізори (20 % світового виробництва), відеотехніку (80% світового виробництва відеомагнітофонів) тощо. Японія відома своїми точними інструментами. - Оптичне обладнання, фото, кіноапарати, годинники. Провідними японськими автомобільними компаніями, що працюють на міжнародних ринках, є «Мазда» (Хіросіма), «Хонда» (Токіо), «Тойота» (Тойота), «Ніссан» (Йокогама), «Судзукі» (Хамамацу), «Міцубісі» (Хамамацу) та інші.

Японія виділяється розвиненою хімічною і нафтохімічною, деревообробною і целюлозно-паперовою промисловістю. В хімічній промисловості основу галузі становлять 16 нафтохімічних комплексів, найбільші з них у Кавасакі, Касіма, Гої, Йоккаїті, Мідзусіма, Сакаї. Як виробник пластмас, синтетики, синтетичного каучуку, паперу та картону Японія поступається тільки США. Виробництво

пластмас сконцентровано в районах Токіо, Осаки та Нагої. На рисунку 2.6. наведено структуру експорту продукції хімічної та нафтохімічної промисловості:

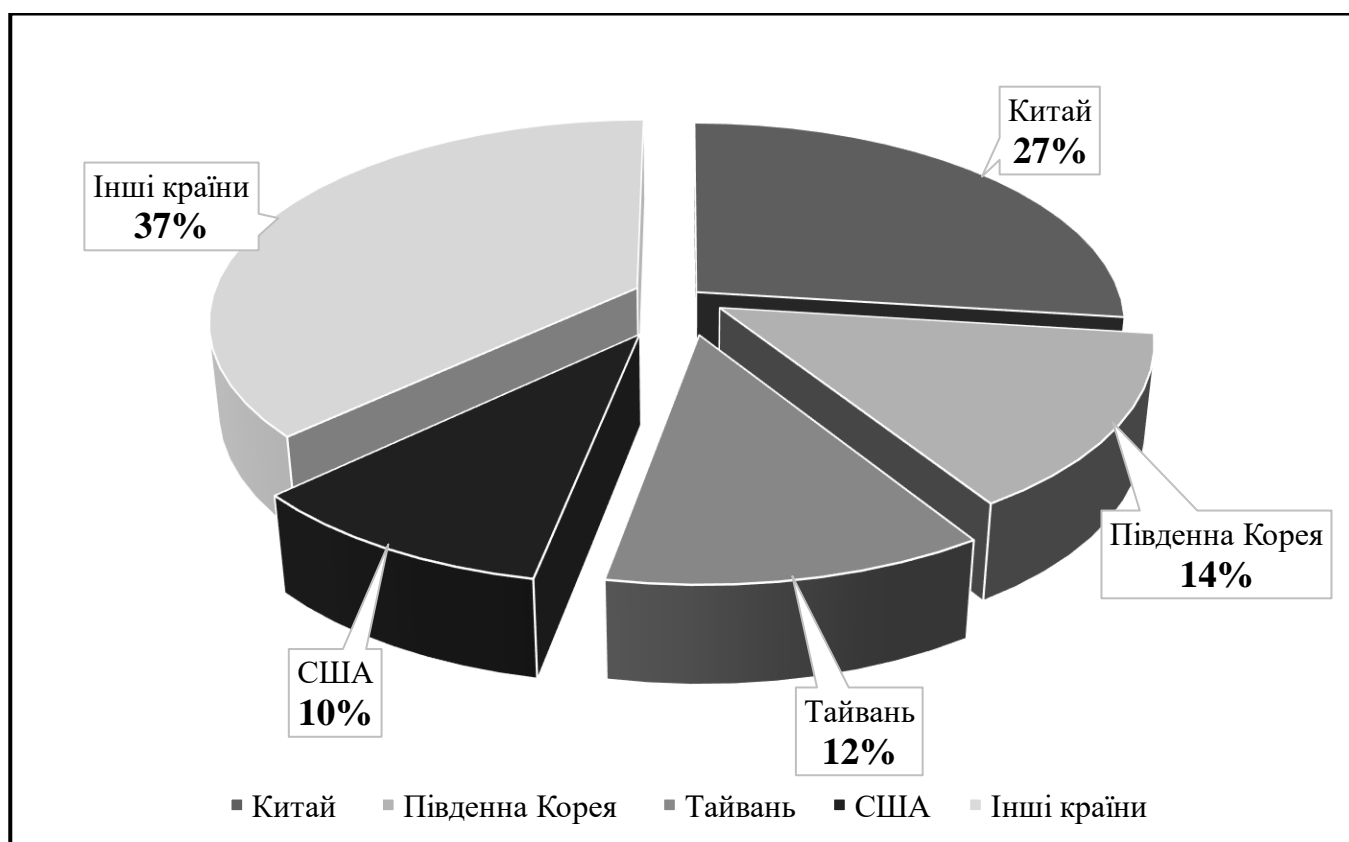


Рис. 2.6. Структура експорту хімічної та нафтохімічної промисловості Японії у 2021 р., (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Japan Petrochemical Industry Association. JPCA. 2021. <https://www.jpca.or.jp/english/index.htm>.

У 30-ті й перші післявоєнні роки головною галуззю обробної промисловості Японії була текстильна, в першу чергу бавовняна, а також шовкова. Бавовну ввозили, шовк-сирець був свій і, частково, імпортований. Тканини вивозили в колонії і слаборозвинені країни. Як виробник та експортер текстилю Японія входила до першої п'ятірки країн світу. Зараз текстильна промисловість втратила свою панівну роль, її частка знизилась з 27 % (у 1937 р.) до 2,5 % (у 2023 р.).

В Японії зародився потужний науково-виробничий комплекс. Це дає змогу вважати виробництво наукомісткої та технічно складної продукції основним напрямом спеціалізації міжнародного поділу праці країни. Науково-виробничий

комплекс має високу територіальну концентрацію. Так, 60 у столичному районі Токіо / Йокогама.

Відсоток наукових розробок, близько 40 % високотехнологічної промислової продукції. Осака, Кіото і Нагоя також відіграють важливу роль. Перспективним напрямком удосконалення територіальної організації даного комплексу є створення системи Технополя науково-промислової зони з сучасною інфраструктурою та науково-дослідними підприємствами. Виникло понад 20 технополісів, першим з яких був Цукуба.

Японська промисловість сильно постраждала від економічної кризи 2008-2009 років, що призвело до падіння промислового виробництва. Однак завдяки передовим технологіям і економічному розвитку економіка Японії зростає з року в рік. У 2011 році енергетична промисловість Японії зазнала ще одного серйозного удару. В результаті найбільшого землетрусу в історії цієї країни сталася аварія на АЕС «Фукусіма-Даїчі», в результаті якої стався витік великої кількості радіоактивних елементів, які забруднили 3% території. Ця техногенна катастрофа тимчасово призупинила стрімкий розвиток майже всіх галузей промисловості. Проте завдяки правильним і планомірним заходам країні вдалося досить швидко відновити промислове виробництво.

Японія на 2022 рік була третьою найбільшою економікою світу за обсягом номінального ВВП та експорту. Вона лідирує у світі за експортом автомобілів, розробкою роботів та кількістю атомних електростанцій.

Трьома основними галузями промисловості є автомобілебудування, загальне та енергетичне машинобудування, суднобудування та електроніка. Торговельний баланс традиційно профіцитний, але всі необхідні енергоресурси, 70% продовольства і сировини для металургії імпортуються. Водночас зовнішній державний борг країни є одним з найбільших у світі і становить близько 238 % ВВП.

Економіка Японії перебуває в стані дефляції, і основні зусилля уряду після 2020 року будуть спрямовані на відновлення економіки, яка постраждала від глобального падіння споживання автомобілів через пандемію коронавірусу,

вимушеної зупинки важкої промисловості, перебоїв у ланцюгах поставок і скорочення поставок сировини з Китаю та інших країн.

За даними НБЕ, очікується, що японська економіка продемонструє висхідний тренд у 2021 році завдяки відновленню промислового виробництва та експорту. Корпоративні прибутки та ділова впевненість загалом покращилися, що сприяло помірному зростанню інвестицій у бізнес, хоча деякі сектори, такі як харчова промисловість, туризм та послуги, все ще переживають спад; через вплив COVID-19 ситуація з зайнятістю та домогосподарствами також залишається складною.

Сильна економіка Японії може похвалитися ВВП, який за минулий рік склав приблизно 4,256 трильйона доларів США. Незважаючи на державний борг у розмірі близько 11,540 трильйонів доларів США, що еквівалентно 238 % ВВП, країна залишається потужною в таких галузях, як автомобілебудування, суднобудування та електроніка. Слід зазначити, що золотовалютні резерви Японії становлять близько 1,390 мільярдів доларів США.

За останні роки економіка Японії зазнала певних змін та викликів.

У 2023 році Японія несподівано увійшла в рецесію, після того як її економіка скоротилася другий квартал поспіль. Валовий внутрішній продукт (ВВП) Японії впав на 0,4 % за останні три місяці 2023 року порівняно з тим же періодом 2022 року. Це сталося після скорочення економіки на 3,3% за попередні три місяці.

Японія втратила позицію третьої економіки світу, поступившись Німеччині. Вартість ВВП Японії становила близько 4,2 трильйона доларів США, тоді як Німеччина мала обсяг близько 4,4 трильйона доларів США. Однією з причин цього стала слабкість єни, японської валюти, щодо долара США. Якщо єна відновиться, Японія може повернутися на п'єдестал світової економіки.

Приватне споживання в Японії становить більше половини економічної діяльності. Однак споживанню «не вистачає імпульсу», і потрібне значне зростання зарплати. Це одна з причин, чому економіка країни зазнає викликів.

Девальвація єни щодо долара США на 9 % у минулому році також вплинула на економіку Японії. Ця слабкість валюти зробила експорт товарів, таких як японські

автомобілі, дешевшим на зовнішніх ринках, але також призвела до втрати позиції в світовому рейтингу.

Останні результати можуть означати, що очікуване підвищення процентної ставки центральним банком Японії відкладається. У 2016 році Банк Японії запровадив негативні процентні ставки, але низькі процентні ставки роблять єну менш привабливою для світових інвесторів.

Особливістю українсько-японських відносин є багатогранність японського партнерства. Японія завжди прагне до багатостороннього партнерства Україна-Японія-ЄС, а для України Японія є своєрідним провідником до європейських країн. Така форма партнерства розширює економічні можливості нашої країни і є основою для успішної євроінтеграції.

Складність виходу української продукції на японський ринок також пов'язана з високими вимогами до якості. Слід зазначити, що вимоги до японських товарів характеризуються як специфічні та досить жорсткі, що є болючою проблемою для більшості вітчизняних товарів. Однак, на думку японських експертів, зона вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом (ЄС) опосередковано допомагає Україні вирішити цю проблему. Очікується, що вплив зони вільної торгівлі на економічні відносини між Україною та Японією буде позитивним завдяки підвищенню довіри до українського бізнесу [10].

Важливою перевагою української продукції для японських покупців є співвідношення «ціна-якість».

Співвідношення «ціна-якість». За цим показником вітчизняна продукція знаходиться в середньому ціновому діапазоні.

У 2019 році під час візиту до Японії Президент України В.О. Зеленський зустрівся із засновником компанії Rakuten. Ця подія сприяла розширенню політичної підтримки ІТ-сектору та реалізації проекту «Держава у смартфонах», який наразі активно впроваджується українською владою. Крім того, Rakuten вважає, що перевагою України в ІТ-секторі є насиченість ринку професійними кадрами та активне використання Viber власниками смартфонів (близько 96 % станом на 2019 рік).

Ще одним механізмом співпраці між Україною та Японією є Схема зелених інвестицій (СЗІ), що діє в рамках Кіотського протоколу: після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2016 році та ратифікації Паризької угоди Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» Україна взяла на себе зобов'язання привести свою енергетичну систему у відповідність до стандартів ЄС, що відображено в Зелені тарифи та зміни на ринку електроенергії підвищили довіру інвесторів до системи підтримки «зеленої» енергетики в Україні. Сьогодні, з її високими технологічними стандартами та індустріалізацією, Японія є однією з найуспішніших країн світу у вирішенні екологічних проблем. Вона вирішує цілий ланцюг проблем - від класифікації відходів до пошуку альтернативних джерел енергії та боротьби зі зміною клімату.

Переломний момент у розвитку економічних відносин між двома країнами настав на початку 2022 року, коли збройна агресія Росії проти України унеможливила безпечне та стабільне ведення бізнесу в нашій країні. Головною перешкодою стало порушення логістики зовнішньоекономічних зв'язків через закриття українських портів.

Війна Росії проти України в українських портах спричинила глибоку кризу з далекосяжними наслідками для фінансового сектору нашої країни. На додаток до ослаблення економіки країни, яка тільки почала відновлюватися, ситуація ускладнилася тим, що багато фінансових установ призупинили роботу через складність операційних викликів і зростання ризиків платоспроможності та ліквідності.

За даними митної статистики Міністерства фінансів Японії, двостороння торгівля України з Японією скоротилася станом на середину 2022 року: у січні-травні цього року товарообіг сягнув 455,77 млн доларів США. Це на 8 % менше, ніж за аналогічний період 2021 року.

За даними японської статистики, експорт української продукції за цей період збільшився на 13 %, сягнувши 287,02 млн доларів США. Це значне зростання. Основу українського експорту складають тютюнові вироби (47 %), залізна руда

(30 %) та харчові продукти (12,6 %).

Імпорт японських товарів (переважно транспортних засобів) мав тенденцію до зниження, зменшившись на 30,4 % до 163,75 млн дол. США (табл. 2.5):

Таблиця 2.5

Дані митної служби Японії щодо економічного товарообігу між Україною та Японією за період з січня по травень 2022 р., (млн єн).

Місяць	Імпорті Японії в Україну	Експорт з України в Японію
січень	3416,5	12619,4
лютий	7827,3	10110,7
березень	9141,9	6263,0
квітень	643,7	3039,1
травень	257,8	5281,1
Сума за 5міс. 2022 р.	21287,2 163,75 дол. США	37313,3 287,02 дол США

Примітка. Складено автором за даними Офіційного сайту Міністерства фінансів Японії.

За прогнозами Аналітичного центру, внаслідок війни ВВП України скоротиться більш ніж на 30 %, а інфляція в рази перевищить цільовий рівень. У цьому контексті консерватизм, обережність та несхильність до ризику японських компаній перешкоджають подальшому розвитку економічних відносин. Додатковою перешкодою є висока залежність японських компаній від оцінки України міжнародними фінансовими організаціями, такими як ОЕСР, Світовий банк та ЄБРР, співзасновником яких була Японія [10].

У свою чергу, японська економіка наразі перебуває у складній ситуації. За даними Банку, станом на початок 4 кварталу 2022 року інфляція в Японії зростала найшвидшими темпами з 2014 року. Основний національний індекс споживчих цін, який виключає волатильні ціни на свіжі продукти харчування, але включає витрати на паливо, зріс на 2,8 % у серпні 2022 року, що відповідає середнім ринковим очікуванням.

Нестабільна ціна призвела до зростання витрат на імпорт енергоносіїв та продуктів харчування. За даними Міністерства внутрішніх справ і комунікацій Японії, ціни на продукти харчування зросли на 4,6 %.

Ціни на енергоносії зросли на 16,9 %.

Рівень інфляції в Японії продовжує відставати від інших країн. Наприклад, у вересні 2022 року річна інфляція в США становила 8,2 %. За даними Банку Японії, річна інфляція в березні 2023 року становила 2,3 %, а в березні 2024 року - 1,4 %.

Такі негативні тенденції в японській економіці безпосередньо впливають на країни та партнерів, в які Японія, як одна з найбільших економік, інвестує та надає допомогу, послаблюючи Японію та обмежуючи сферу її інтересів. Спроби японського уряду стабілізувати становище своєї валюти поки що не дали позитивних результатів. Навпаки, слабкий курс єни завдає шкоди японській економіці і не підвищує конкурентоспроможність японської продукції на світовому ринку, оскільки японське виробництво вже перенесено за кордон.

Таким чином, Україна та Японія за роки незалежності успішно розвинули глобальне партнерство, яке зараз перебуває на найвищому рівні розвитку з моменту встановлення дипломатичних відносин між двома країнами. Водночас, співпраця між нашими країнами та Японією не обмежується двостороннім розвитком, а також відбувається на регіональному та глобальному рівнях. На запрошення Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) Японія стала першою азійською країною, яка взяла участь у конференції.

Крім того, Японія є спостерігачем у Раді Європи, а Україна активно співпрацює в системі ООН і знаходиться на спільному шляху до вирішення найгостріших проблем людства. Японія є одним з провідних світових імпортерів сільськогосподарської та харчової продукції, а економічна цінність України для Японії полягає в її сільськогосподарському потенціалі. Японські компанії також зацікавлені в географічній близькості України до ЄС, відносно низькій вартості кваліфікованої робочої сили та широких перспективах спільних проектів, зокрема в ядерній та мінерально-сировинній (літєвій) галузях.

Серед них – розробка корисних копалин (літію). Цінність Японії для України полягає в її промисловому потенціалі, відомій корпоративній культурі та філософії ведення бізнесу, яка свого часу сприяла економічному піднесенню Китаю та Асоціації країн Південно-Східної Азії. Однак останні події у відносинах між Україною та Японією серйозно послабили економіки обох країн і є перешкодою на шляху до тісніших економічних відносин [33, с. 28].

2.3. Тенденції розвитку цифрової економіки Японії на міжнародній арені

Сьогодні Японія ще не вирішила проблему переорієнтації економічного зростання на внутрішній попит. Наразі компанії та капітал вільні у виборі країни, в якій вони працюють, і якщо економіка цієї країни більше не задовольняє їхні потреби, вони підуть звідти, а економіка буде «спустошена». Відсутність попиту на внутрішньому ринку завжди була структурною слабкістю Японії, тому кризу 1990-х років можна з повним правом назвати структурною кризою.

Крім того, Японія має так звані вроджені слабкості. По-перше, це певні перекося в структурі економіки, порівняльна вузькість внутрішнього ринку і те, що його розвиток хронічно відстає від зростання виробництва. Це посилюється зростаючою залежністю від зовнішніх ринків, відсутністю власної сировинної та енергетичної інфраструктури, недостатнім розвитком сільського господарства та зростаючим імпортом продовольства. На японську економіку негативно впливають нерозвиненість житлового фонду та соціальної інфраструктури (громадські заклади, рекреаційні зони), а також слабка соціальна підтримка з боку держави в таких сферах, як пенсії, пільги, охорона здоров'я та довгий робочий день.

Через недосконалу структуру економіки та зростаючу залежність від зовнішніх ринків показники соціального забезпечення в Японії є низькими. Рівень пенсій за віком низький, зростає кількість розлучень і поліцейських акцій, а рівень

злочинності, особливо підліткової, високий. Японія посідає одне з перших місць у світі за кількістю самогубств.

Також варто відзначити величезну перенаселеність і брак рекреаційних зон в країні. Житлова проблема стоїть не на жарт гостро. Справа не тільки в тому, що житлова площа на людину за японськими традиціями вкрай мала. Якість самих будинків, їх внутрішнє планування та зручності значно поступаються типовим стандартам США та Західної Європи.

У порівнянні з іншими розвиненими країнами, в Японії короткі оплачувані відпустки та висока інтенсивність праці [35].

Таким чином, японська економіка має як сильні, так і слабкі сторони. Однак той факт, що ця колись відстала країна за короткий проміжок часу стала однією з провідних економічних держав світу, не може не спонукати до серйозного і ретельного вивчення її реального досвіду.

У світі, де технології швидко розвиваються, цифрова економіка стає ключовим фактором в економічному розвитку країн. Японія, відома своєю інноваційністю та високим рівнем технологічного розвитку, не залишається осторонь цього процесу. Японська економіка активно адаптується до цифрової трансформації, впроваджуючи нові технології та створюючи інноваційні рішення, які впливають на міжнародну арену (див. Табл. 2.6).

У сучасному світі, де технології стають не тільки ключовим елементом економічного розвитку, але й визначають геополітичні відносини, Японія виступає як один із головних гравців у цифровому просторі. Розвиток цифрової економіки у Японії не лише відбувається внаслідок внутрішніх процесів, але й має великий вплив на міжнародну арену.

Японія відома своєю передовою технологічною індустрією та постійними досягненнями в інноваціях. Країна здобула репутацію світового лідера у таких галузях, як штучний інтелект, робототехніка, інтернет речей та кібербезпека. Японські компанії вирізняються своїми унікальними розробками та передовими технологіями, що створюють нові можливості для галузей виробництва, медицини, транспорту та інших сфер.

Ключові тенденції розвитку цифрової економіки Японії на міжнародному рівні

Тенденції розвитку цифрової економіки в Японії	Опис
Технологічні інновації	Японія відома своїми досягненнями в галузях штучного інтелекту, робототехніки, Інтернету речей та кібербезпеки.
Міжнародне партнерство	Активна співпраця з провідними технологічними компаніями світу сприяє обміну знаннями та тримає Японію в авангарді глобальної інноваційної гонки.
Інфраструктурні інвестиції	Уряд Японії інвестує в розвиток цифрової інфраструктури, що стимулює розвиток цифрових послуг та підтримує інноваційні проекти.
Кібербезпека	Зростання кіберзагроз у світі спонукає Японію до посилення заходів з кібербезпеки та захисту персональних даних.
Підтримка інновацій	Уряд Японії активно підтримує інноваційні стартапи та технологічні компанії, створюючи конкурентні умови для розвитку цифрової економіки.

Примітка. Складено автором за даними Міністерство фінансів Японії. URL:https://www.customs.go.jp/toukei/info/index_e.htm.

У сфері штучного інтелекту та машинного навчання японські дослідники розробляють інноваційні системи для автоматизації рутинних завдань та вирішення складних проблем. Вони впроваджуються у виробничі лінії, медичні установи та інші сфери, що покращує ефективність та збільшує точність роботи.

У сфері робототехніки Японія є лідером у розробці та виробництві роботів для використання в різних галузях. Вони використовуються як у виробництві для виконання складних операцій, так і у повсякденному житті для побутових потреб.

Щодо інтернету речей, Японія активно працює над розробкою підключених пристроїв та систем для забезпечення зручності та ефективності в управлінні побутовими та виробничими процесами. Інтернет речей використовується у смарт-домах, транспортних системах, медичних пристроях та інших областях.

Крім цього, Японія активно розвиває технології кібербезпеки для захисту від кібератак та злому даних. Її інноваційні розробки у цій галузі допомагають підвищувати рівень захисту як внутрішніх, так і зовнішніх мереж та інформаційних систем.

Усі ці інноваційні технології свідчать про високий рівень технологічного розвитку Японії та її значний внесок у світову індустрію.

Розвиток цифрових інфраструктур у Японії є одним із ключових напрямків стратегії країни на шляху до подальшого технологічного вдосконалення та економічного зростання. Японія має дуже розвинену інформаційну та комунікаційну технологічну базу, що дозволяє їй лідирувати у багатьох аспектах цифрової трансформації [32, с. 55].

Перш за все, Японія має високу швидкість Інтернету та широкий доступ до цифрових мереж. Це стимулює розвиток цифрових сервісів та додатків, які спрощують життя громадян та підприємств.

Крім того, Японія активно розвиває сучасні технології мобільного зв'язку, такі як 5G, що відкривають нові можливості для швидкого та надійного доступу до Інтернету, розвитку Інтернету речей та розробки мобільних додатків.

Важливим напрямком розвитку є також розширення цифрової інфраструктури у сфері електронного урядування та електронних послуг для громадян та підприємств. Це включає в себе впровадження електронних систем управління, електронні платформи для надання громадських послуг та онлайн-системи для взаємодії з урядом.

Загалом, розвиток цифрових інфраструктури у Японії сприяє модернізації економіки, підвищенню конкурентоспроможності країни на міжнародному ринку та поліпшенню якості життя громадян.

Стимулювання інноваційних стартапів в Японії є одним із пріоритетних завдань уряду країни з метою стимулювання економічного зростання та підтримки технологічних нововведень. Японія розглядає стартапи як ключовий фактор впровадження нових ідей та технологій, що сприяють створенню нових робочих місць та розвитку економіки країни.

Одним зі способів стимулювання інноваційних стартапів є створення сприятливого екосистеми для їх розвитку. Уряд Японії активно працює над полегшенням умов для заснування та функціонування стартапів, зокрема шляхом спрощення процедур реєстрації бізнесу, надання фінансової підтримки та податкових пільг для молодих компаній.

Також важливим елементом є розвиток інкубаторів та акселераторів для стартапів, які надають їм не лише фінансову, але й експертну підтримку, доступ до менторів та інших ресурсів, необхідних для успішного розвитку бізнесу. Це сприяє збільшенню шансів успіху стартапів та залученню інвестицій.

Додатковим стимулом для інноваційних стартапів в Японії є підтримка з боку великих корпорацій та інвестиційних фондів, які активно шукають перспективні проекти для інвестування та співпраці [30].

У цілому, стимулювання інноваційних стартапів в Японії сприяє розвитку технологічного підприємництва, створенню нових робочих місць та підвищенню конкурентоспроможності країни на міжнародному ринку.

Отже, можна зазначити, що цифрова економіка Японії проявляє стійкий ріст та позитивні тенденції на міжнародній арені. Країна активно впроваджує інноваційні технології, стимулює розвиток інноваційних стартапів та підтримує цифрові ініціативи у всіх сферах життя.

Зростання цифрової інфраструктури, підтримка досліджень та розвитку нових технологій є ключовими факторами, що дозволяють Японії зберігати своє лідерство у цифровому просторі та підвищувати свій вплив на міжнародній арені. Розвиток цифрової економіки сприяє зростанню ефективності бізнесу, підвищенню якості життя громадян та підтримує інноваційність японського суспільства в цілому.

Висновки до розділу 2

Цифрова трансформація економіки Японії є важливим аспектом стратегічних змін, спрямованих на забезпечення сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності країни на міжнародній арені. Завдяки цифровим

технологіям підприємства можуть оптимізувати виробничі процеси, підвищувати продуктивність та знижувати витрати. Вони також сприяють створенню нових продуктів та послуг і покращують ефективність управління ланцюгом постачання. Для успішної реалізації цифрової трансформації необхідні не лише технологічні інновації, але й удосконалення правового та регуляторного середовища, а також підтримка з боку уряду, бізнес-спільноти та громадськості.

Україна та Японія за роки незалежності успішно розвинули глобальне партнерство, яке зараз перебуває на найвищому рівні розвитку. Співпраця між нашими країнами охоплює як двосторонній, так і регіональний та глобальний рівні. Японія стала першою азійською країною, яка взяла участь у конференції на запрошення ОБСЄ, і є спостерігачем у Раді Європи. Україна активно співпрацює в системі ООН, працюючи разом над вирішенням найгостріших проблем людства.

Японія є провідним світовим імпортером сільськогосподарської та харчової продукції, а Україна має значний сільськогосподарський потенціал, що робить її економічно цінною для Японії. Японські компанії зацікавлені в географічній близькості України до ЄС, відносно низькій вартості кваліфікованої робочої сили та перспективних спільних проектах у ядерній та мінерально-сировинній галузях, зокрема у видобутку літію. Цінність Японії для України полягає у її промисловому потенціалі та відомій корпоративній культурі, яка сприяла економічному зростанню Китаю та країн Південно-Східної Азії. Однак останні події у відносинах між Україною та Японією серйозно послабили економіки обох країн і є перешкодою для тісніших економічних відносин.

Японія демонструє стійкий ріст цифрової економіки та позитивні тенденції на міжнародній арені. Країна активно впроваджує інноваційні технології, підтримує розвиток стартапів та цифрові ініціативи у всіх сферах життя. Зростання цифрової інфраструктури, підтримка досліджень та розробка нових технологій є ключовими факторами, що дозволяють Японії зберігати лідерство у цифровому просторі та підвищувати свій міжнародний вплив. Розвиток цифрової економіки сприяє зростанню ефективності бізнесу, підвищенню якості життя громадян та підтримує інноваційність японського суспільства в цілому.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ЯПОНІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

3.1. Вплив цифрової економіки на стан міжнародних економічних відносин Японії

Цифрова економіка стає неодмінною складовою сучасних міжнародних економічних відносин, впливаючи на розвиток країн та формування їх економічних стратегій. Японія, як одна з провідних світових економік, також не залишається осторонь цього процесу. Розглядаючи вплив цифрової економіки на стан міжнародних економічних відносин Японії, можна виявити ряд ключових аспектів, що варто розглянути.

Цифрова економіка впливає на стан міжнародних економічних відносин Японії у різних аспектах. По-перше, цифрові технології дозволяють японським компаніям здійснювати більш ефективну та конкурентну діяльність на міжнародному ринку. Завдяки цифровізації бізнес-процесів, підприємства можуть зменшити витрати, підвищити якість продукції та послуг, а також збільшити свою конкурентоспроможність.

По-друге, цифрові технології змінюють структуру міжнародної торгівлі та інвестицій Японії. Зростання електронної комерції та розвиток цифрових платформ сприяють збільшенню обсягів зовнішньої торгівлі та залученню іноземних інвестицій у цифрові сектори економіки [27].

Трансформація бізнес-стратегії – це, перш за все, зміна традиційних методів і підходів до виконання різноманітних функцій і операцій, які склалися в компанії за допомогою новітніх технологій та інновацій. Метою такої трансформації є підвищення ефективності та продуктивності бізнес-процесів, зниження витрат, підвищення якості продуктів і послуг, а також підвищення задоволеності споживачів [1]. Зміни в бізнес-стратегії також призводять до змін у бізнес-процесах.

Це може бути викликано змінами в бізнес-моделі компанії, вимогами клієнтів, нормативним середовищем або просто впровадженням нових технологій у бізнес-середовище. Важливою частиною трансформації бізнес-процесів є зміна культури організації, яка полягає у зміні способу її роботи та ставлення до інновацій. Зараз ці зміни обумовлені процесом цифровізації, формуванням нової реальності під назвою «Суспільство 5.0» [2].

Характеристики цифрової трансформації корпоративних бізнес-процесів [3] у «Суспільстві 5.0» такі (рис. 3.1). Цифрові технології, продукти, інструменти та послуги стали невід'ємною частиною сучасного соціально-економічного середовища, і бізнес-середовище також змінюється.



Рис. 3.1. Складові цифрової трансформації бізнес-процесів підприємств в умовах «Суспільства 5.0».

Примітка. Побудовано автором за даними Гриценко П., Коваленко Є., Вороненко В., Смакоуз А., Степаненко Є. Аналіз дефініції «зміни» як економічної категорії. Механізм регулювання економіки, (1 (91), 92-98. URL: <https://doi.org/10.21272/mer.2021.91.07>).

Цифровізація суттєво змінює спосіб мислення та прийняття рішень людьми не лише з точки зору продуктивності, але й з точки зору економічної поведінки, організації та принципів роботи компаній та економіки в цілому [4].

Більшість великих країн активно впроваджують цифрові стратегії в міжнародний бізнес, застосовуючи різні заходи та підходи [5].

Наразі Китай, Сінгапур, Швеція, Естонія та Японія є беззаперечними лідерами у впровадженні цифрових стратегій. Наприклад, Сінгапур реалізував стратегію «Сінгапур у режимі цифрової економіки», яка зосереджена на використанні технологій для розвитку таких галузей, як фінанси, охорона здоров'я, транспорт і освіта.

У Швеції цифрові технології активно впроваджуються в різні сфери, також дуже цікавим є поняття «цифрове громадянство», яке спрямоване на забезпечення цифрової безпеки. Загалом Китай зараз є світовим лідером у цифрових технологіях, особливо у сферах електронної комерції та мобільних платежів. Китай активно використовує штучний інтелект, великі дані та інші передові технології для створення інноваційних рішень у таких сферах, як транспорт, охорона здоров'я та енергетика.

Країнами, які найбільш успішно впроваджують стратегії «Суспільство 5.0» на міжнародному рівні, є Японія, яка оголосила про створення концепції. «Суспільство 5.0» у 2016 році. У процесі реалізації цього бачення Японія стикається з численними проблемами, які обмежують сталий розвиток її економіки та негативно впливають на соціальні умови. Ці виклики включають скорочення робочої сили, старіння населення, екологічні проблеми та обмежену ресурсну базу. Без належної уваги до цих питань Японія може втратити свою конкурентоспроможність. Щоб цього не сталося, японська економічна організація Keidanren бере на себе ініціативу в розробці загальної концепції під назвою «Суспільство 5.0».

Концепція розроблена для вирішення ключових завдань країни і передбачає розробку нових інноваційних рішень і використання цифрових технологій для покращення життя громадян і забезпечення динамічного розвитку країни [6].

Японія спирається на свою стратегію «Суспільство 5.0» для розробки та впровадження інноваційних рішень, які сприяють економічному та соціальному розвитку та забезпечують міжнародну конкурентоспроможність. Формулюючи цю

концепцію, японський уряд зосередився на основних проблемах, які перешкоджають сталому розвитку японської та світової економіки та негативно впливають на соціальні умови, а саме: скорочення та старіння робочої сили, зростання міжнародної конкуренції та необхідність оновлення інфраструктури почалося зі стихійного лиха. Тероризм, екологічні проблеми, брак природних ресурсів. Загалом «Суспільство 5.0» — це концепція суспільства майбутнього, заснованого на взаємодії трьох елементів: людей, технологій і природи.

У такому суспільстві очікується, що розвиток різноманітних інноваційних технологій покращить якість життя людей і зменшить вплив на природне середовище. Основними пріоритетами «Суспільства 5.0», на нашу думку, є розвиток економіки на основі інтелектуальних технологій, штучного інтелекту для підвищення якості життя людей та оптимізації процесів у різних сферах, робототехніки та використання Інтернету речей.

Такі сфери життя, як промисловість, транспорт, медична освіта та інфраструктура, розвиток відкритої науки та освіти, підвищення рівня соціального забезпечення. Фактично «Суспільство 5.0» — це майбутнє, до якого ми готуємося вже сьогодні за допомогою сучасних технологічних розробок і наукових досягнень. У певному сенсі концепція «Суспільство 5.0» відповідає концепції «Індустрія 4.0», метою якої є реалізація четвертої (інформаційної) промислової революції, яка запроваджується в Німеччині та інших країнах.

Однак концепція Японії сягає глибшого плану, оскільки вона спрямована на модернізацію свого суспільства та економіки через розвиток людського капіталу. «Суспільство 5.0» відкриває нову еру економічного та соціального розвитку, долає інформаційну фрагментацію та нерівність серед промислових виробників, а також розвиває науку та технології на благо всіх людей у рамках «Індустрії 4.0» [7].

Суспільство 5.0 може вирішити нестачу робочої сили, використовуючи потенціал нових технологій для підтримки людей похилого віку. Наприклад, роботів можна використовувати для підйому важких предметів, а пристрої, що покращують зір і слух, можуть надати додаткові можливості для роботи цій групі людей [8]. Такі рішення сприяють інклюзивному розвитку, покращують якість життя та сприяють

інтеграції різних соціальних груп в економічний процес. Ці напрямки, передбачені Суспільством 5.0, є баченням для розвинутих країн побудови більш гуманних і стійких суспільств, де технології покращують якість життя для кожної людини та створюють рівні можливості для всіх. Це свідчить про амбіції Японії.

У «Суспільстві 5.0» корпоративна стратегія базується виключно на використанні передових технологій та інновацій для вирішення соціальних проблем і забезпечення сталого розвитку [4; 5].

Розбудова цифрової інфраструктури: Країни повинні активно інвестувати в розвиток цифрової інфраструктури, такої як високошвидкісний Інтернет, мобільний зв'язок і безпечні мережі. Сприяння інноваціям: країни надають підтримку та стимулюють розвиток інноваційних проєктів і стартапів у цифровій сфері. Це може включати надання фінансових стимулів, створення інкубаторів або коворкінгів, а також підтримку досліджень і розробок. Покращення нормативно-правового середовища: країни впроваджують реформи та змінюють законодавство, щоб сприяти цифровому бізнесу. Це й спрощення процедур реєстрації бізнесу, забезпечення правового захисту інтелектуальної власності та створення сприятливого середовища для електронної комерції.

Міжнародна співпраця: Країни активно співпрацюватимуть на глобальному рівні для обміну досвідом у сфері цифрової стратегії та реалізації спільних проєктів. Це може включати партнерство, обмін досвідом і взаємне прийняття передового досвіду. Розвиток цифрової освіти та навчання: країни зосереджуються на вдосконаленні цифрових навичок і можливостей своїх громадян. Це допомагає створити групу кваліфікованих фахівців, які можуть ефективно використовувати цифрові інструменти та технології.

Ці компоненти допоможуть компаніям «Суспільства 5.0» стати рушійною силою соціального розвитку, сталого розвитку та економічного зростання. У центрі уваги сучасних компаній – клієнт. Насправді компанії переходять від застарілих маркетингових стратегій 4P (Product, Place, Price, Promotion) до більш сучасних, орієнтованих на клієнта стратегій 4C (Consistency, Content, Convenience, Context) і приєднуються до прихильників C клієнтів . концепція. Довіра та лояльність клієнтів визначають вибір

продуктів і послуг. Тобто замість традиційного підходу, який орієнтувався на сам продукт, сучасні компанії орієнтуються на потреби та вимоги своїх клієнтів.

Вироблення звичок, створення комфортного середовища, шанобливе ставлення до людей, передбачення проблем і потреб і створення середовища, сприятливого для лояльності клієнтів, не тільки зміцнює лояльність клієнтів, але й формує звички та комфорт. Ви також можете створювати зони. Як було визначено вище, роль партнерства значно зросла. Проте роль управління процесами значно зросла, а знання стали ключовою конкурентною перевагою компаній на сучасних ринках.

Незважаючи на зазначені вище тенденції великих економічних змін, необхідно сказати, що метою компаній є підвищення їх вартості, збільшення інвестиційної привабливості, зростання та розширення бізнесу. Успішна цифрова стратегія забезпечує необхідний напрямок і дозволяє бізнес-лідерам реалізувати цифрові ініціативи, вимірювати прогрес і за потреби диверсифікувати свій бізнес. Однак на початку реалізації цифрової стратегії керівники повинні вирішити, чи вибрати базову цифрову модель: стратегію залучення клієнтів чи стратегію цифрових рішень. Без чіткого розуміння цифрової трансформації менеджери не можуть розробити стратегії підключення цифрових технологій до бізнесу. У результаті ви можете не знати про загрозу, що насувається, доки не встигнете відреагувати.

Потреба в економічній цифровізації буде зростати. Навіть великі компанії, які колись були «аналоговими», переходять на цифрові технології, розробляють продукти та створюють окремі ІТ-департаменти. Більш того, «коронавірусна спадщина» війни з Росією буде з нами назавжди, і те, як ми працюємо в офісі, більше не має значення. Більшість компаній працюють за гібридною моделлю, яка найбільш зручна для працюючих професіоналів і прийнятна для бізнесу. Аналізуючи процес розробки цифрової стратегії, важливо пам'ятати, що цифровізація руйнує економічну ренту. Цифровізація може порушити навіть найкращі плани отримання надприбутків, створюючи більше цінності для споживачів, ніж для компаній. Ці факти важливі для підприємств і галузей, які прагнуть перетворити цифрові можливості на економічні переваги.

Натомість ми стикаємося з ситуацією, коли цифровізація розбиває прибуткові продукти та послуги на складові частини, дозволяючи споживачам купувати лише те, що їм потрібно. Цифровізація також робить системи продажів застарілими, оскільки пропонує необмежений вибір і прозорість цін. Майже будь-який цифровий продукт можна відтворити з невеликими витратами та часом. У майбутньому використання цифрових технологій, швидше за все, призведе до розвитку нових бізнес-систем і стратегій відповідно до векторів економічного зростання.

Отже, можна побачити, що міжнародна бізнес-стратегія цифрової трансформації в умовах «Суспільства 5.0» має такі характеристики:

1. Глобальний масштаб: в умовах «Суспільства 5.0» цифрова трансформація впливає не лише на окремих людей, а й стає глобальним явищем. Це стосується не лише кожної країни, а й усього світового ринку. Міжнародна бізнес-стратегія цифрової трансформації спрямована на розширення діяльності на різних ринках, створення глобальних партнерств і використання міжнародних ресурсів.

2. Культурне розмаїття: стратегії міжнародного бізнесу повинні враховувати культурні особливості та нюанси кожної країни, з якою взаємодіє компанія. Здатність розуміти культурні відмінності та адаптуватися до них допомагає підтримувати конкурентну перевагу та підвищувати рівень успіху в реалізації цифрових стратегій.

3. Технологічні інновації: «Суспільство 5.0» передбачає використання передових технологій, таких як штучний інтелект, Інтернет речей і блокчейн. Стратегії цифрової трансформації для міжнародних компаній повинні сприяти впровадженню цих інновацій і розробці нових цифрових рішень, які відповідають потребам національних ринків. чотири.

4. Глобальна конкуренція: ситуація «Суспільство 5.0» створює нові можливості для глобальної конкуренції. Стратегія міжнародного бізнесу вимагає розгляду конкурентної ситуації на ринках різних країн і розробки ефективних стратегій, які можуть допомогти вам отримати лідируючі позиції.

5. Партнерство та співпраця: міжнародні бізнес-стратегії в контексті «Суспільства 5.0» спрямовані на побудову партнерства та співпраці з іншими компаніями, установами та країнами. Поєднання ресурсів, досвіду та інноваційних

знань сприяє реалізації цифрових проектів на міжнародному рівні. Усі перераховані характеристики стосуються цифрової трансформації, враховуючи специфічні характеристики кожного ринку, сприяючи глобальній конкурентоспроможності та сприяючи створенню стійких та інноваційних компаній у контексті Визначення необхідності розробки комплексної та гнучкої міжнародної бізнес-стратегії. Суспільство 5.0».

Крім того, цифрова економіка сприяє поглибленню міжнародного співробітництва Японії з іншими країнами у сфері наукових досліджень, розробок та інновацій. Обмін знаннями, технологіями та кращими практиками в галузі цифровізації дозволяє Японії збільшити свій потенціал у міжнародному масштабі.

Отже, цифрова економіка відіграє ключову роль у формуванні та зміцненні міжнародних економічних відносин Японії, сприяючи її подальшому розвитку та залученню на світову арену (табл. 3.1):

Таблиця 3.1

Аспекти впливу цифрової економіки на міжнародні економічні відносини Японії

	Пояснення
Зміна виробничих та торговельних процесів	Цифрові технології змінюють способи виробництва та торгівлі, сприяючи розвитку електронної комерції та оптимізації логістики.
Розвиток інноваційних галузей економіки	Цифрові технології сприяють розвитку інноваційних секторів економіки, таких як штучний інтелект, розробка програмного забезпечення та біотехнології.
Поглиблення міжнародного співробітництва	Цифрова економіка стимулює співробітництво Японії з іншими країнами у галузі наукових досліджень, розробок та обміну технологічними знаннями.
Залучення іноземних інвестицій	Розвиток цифрових секторів економіки привертає іноземні інвестиції, що сприяє підвищенню економічного потенціалу країни.
Зміна ролі держави у регулюванні економіки	Цифрові технології вимагають від держави нових підходів до регулювання, захисту даних та забезпечення кібербезпеки.

Примітка. Складено автором за даними Міністерство фінансів Японії.

URL:https://www.customs.go.jp/toukei/info/index_e.htm.

Таким чином, розвиток цифрової економіки стає стратегічним завданням для Японії на міжнародній арені.

3.2. Перспективні напрямки реформування стратегії цифрової трансформації економіки Японії

Цифрова трансформація в сучасному світі відіграє ключову роль у забезпеченні стійкого розвитку економіки та підвищенні конкурентоспроможності країн на міжнародній арені.

Японія, як одна з провідних технологічних держав світу, також стикається з необхідністю стратегічного реформування своєї цифрової економіки.

У зв'язку з цим, дослідження перспективних напрямків реформування є актуальним завданням для розвитку країни в умовах постійних змін у світовій економічній сфері.

Загальний аналіз сучасного стану економіки Японії та її потенціалу в цифровій трансформації вказує на те, що країна стоїть перед великими викликами і можливостями.

Перспективні напрямки реформування стратегії цифрової трансформації економіки Японії включають розвиток інноваційних технологій, стимулювання інвестицій у цифрові інфраструктури та стартапи, підтримку досліджень у галузі штучного інтелекту та розробку високотехнологічних продуктів.

Ключовою умовою успішної цифрової трансформації є сприяння інноваційному середовищу та створення сприятливих умов для розвитку технологічних стартапів і високотехнологічних компаній [33].

Зростання конкурентоспроможності і забезпечення стійкого економічного розвитку Японії у міжнародному масштабі вимагає системних зусиль у реалізації стратегії цифрової трансформації (див. Табл. 3.2).

Перспективний напрямок	Основні аспекти
Розвиток інноваційних технологій	<ul style="list-style-type: none"> - Впровадження штучного інтелекту - Розробка блокчейн-технологій - Розвиток Інтернету речей
Стимулювання інвестицій у цифрові інфраструктури	<ul style="list-style-type: none"> - Модернізація ІТ-інфраструктури - Впровадження мереж 5G - Розвиток цифрових платформ
Підтримка інноваційного середовища	<ul style="list-style-type: none"> - Спрощення законодавства для стартапів - Фінансова підтримка інноваційних проектів - Створення інноваційних кластерів
Розробка кадрового потенціалу	<ul style="list-style-type: none"> - Підготовка фахівців з інформаційних технологій - Програми навчання з штучного інтелекту - Розвиток програм кібербезпеки
Розвиток цифрової торгівлі та електронної комерції	<ul style="list-style-type: none"> - Підтримка електронної комерції для МСБ - Розвиток електронних платіжних систем - Створення цифрових платформ для торгівлі

Примітка. Складено автором за даними Міністерство фінансів Японії.
 URL: https://www.customs.go.jp/toukei/info/index_e.htm.

Аналізуючи сучасний стан економіки Японії та розглядаючи перспективні напрямки реформування стратегії цифрової трансформації, можна зробити висновок, що країна має значний потенціал для розвитку у цифровій сфері. Японія вже демонструє свої здібності до інновацій та розвитку новітніх технологій, і з правильною стратегією може зміцнити своє глобальне лідерство у цифровій економіці.

Процеси модернізації інфраструктури, створення сприятливого середовища для стартапів, підтримка інновацій та розвиток кадрового потенціалу є ключовими факторами, які сприятимуть подальшому розвитку цифрової економіки Японії.

Важливою буде також підтримка від уряду та партнерства між галузями, щоб забезпечити успішне впровадження цифрових ініціатив та створити стійку та конкурентоспроможну економічну модель для майбутніх поколінь.

Цифровізація економіки в Японії є невід'ємною частиною стратегічного розвитку країни. Завдяки цифровим технологіям, Японія може збільшити ефективність своєї економіки, покращити конкурентоспроможність та створити нові можливості для розвитку.

Інноваційні галузі, такі як штучний інтелект, Інтернет речей, кібербезпека та інші, відкривають широкі перспективи для створення нових продуктів та послуг, що зможуть задовольнити потреби споживачів як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку. Більш ефективне використання цифрових технологій дозволить зменшити витрати на виробництво, оптимізувати бізнес-процеси та підвищити продуктивність праці. Крім того, цифрова трансформація сприятиме інтернаціоналізації японської економіки, роблячи її більш гнучкою та здатною адаптуватися до змін на світовому ринку [28].

Отже, у контексті сучасного світу цифрова економіка стає ключовим фактором впливу на міжнародні економічні відносини Японії. Розвиток цифрових технологій сприяє зміні виробничих та торговельних процесів, розвитку інноваційних галузей економіки, поглибленню міжнародного співробітництва, залученню іноземних інвестицій та зміні ролі держави у регулюванні економіки. Японія активно адаптується до цих змін, розвиваючи власні цифрові стратегії та сприяючи інтеграції у світовий цифровий ринок.

Висновок до розділу 3

Таким чином, розвиток цифрової економіки стає стратегічним завданням для Японії на міжнародній арені. У сучасному світі цифрова економіка відіграє ключову роль у формуванні міжнародних економічних відносин Японії. Розвиток цифрових технологій призводить до змін у виробничих і торговельних процесах, сприяє розвитку інноваційних галузей економіки, поглиблює міжнародне співробітництво, залучає іноземні інвестиції та змінює роль держави у регулюванні економіки. Японія активно адаптується до цих змін, розробляючи власні цифрові стратегії та сприяючи інтеграції у світовий цифровий ринок.

ВИСНОВКИ

У контексті цифрової трансформації економіки Японії можна зробити кілька ключових висновків. По-перше, цифрова трансформація має великий потенціал для підвищення ефективності та конкурентоспроможності економіки країни, зокрема шляхом впровадження інноваційних технологій у різні галузі промисловості та послуг.

Другим важливим висновком є необхідність стратегічного підходу до цифрової трансформації. Японія повинна розробити та впровадити цілеспрямовану стратегію, спрямовану на забезпечення інтеграції цифрових технологій у всі аспекти економічного життя країни.

Крім того, важливо враховувати досвід зарубіжних країн у цифровій трансформації. Навчання від успіхів та невдач інших країн допоможе Японії зробити більш обґрунтовані рішення та запобігти можливим помилкам.

Нарешті, Японія має активно впроваджувати та підтримувати інноваційні стартапи та дослідницькі проекти. Сприяння розвитку інноваційної сфери допоможе стимулювати розвиток цифрової економіки та зробити країну більш конкурентоспроможною на світовій арені.

Узагальнюючи, цифрова трансформація економіки Японії є важливим викликом, але разом з тим вона відкриває широкі можливості для подальшого розвитку країни. З метою успішної адаптації до цих змін, необхідно прийняти комплексний підхід та активно працювати над реалізацією стратегічних заходів, спрямованих на створення цифрової економіки, яка відповідає сучасним вимогам і тенденціям.

У рамках теоретичних основ дослідження розвитку цифрової економіки в Японії було проведено детальний аналіз та систематизація наукових праць, присвячених цій темі. Зроблено висновок, що цифрова трансформація відіграє важливу роль у сучасному розвитку економіки Японії, створюючи нові можливості для підвищення конкурентоспроможності та ефективності діяльності підприємств.

Важливими аспектами теоретичних досліджень є вивчення концептуальних засад цифрової економіки, розгляд різних підходів до її визначення та класифікації,

а також аналіз основних принципів та тенденцій її розвитку як у світі в цілому, так і в контексті Японії зокрема.

Дослідження показало, що важливими чинниками розвитку цифрової економіки в Японії є наявність великої кількості інноваційних компаній та стартапів, високий рівень технологічного розвитку, а також активна підтримка з боку держави.

Проте виникають певні виклики та проблеми, серед яких можна виділити недостатню інтеграцію цифрових технологій у традиційні галузі, недоліки у сфері цифрової грамотності населення, а також відставання у плані інфраструктури та регулювання.

Отже, забезпечення сталого розвитку цифрової економіки в Японії потребує комплексних заходів та стратегічного планування з урахуванням врахування всіх аспектів цього процесу. Для цього необхідна активна взаємодія між урядом, бізнесом та громадськістю, а також розробка та впровадження відповідного законодавства та політики підтримки інновацій.

Аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку економіки Японії в умовах цифрової трансформації дозволяє зробити кілька важливих висновків. По-перше, слід відзначити значний прогрес, який досягла Японія у використанні цифрових технологій у різних сферах економіки, таких як автомобільна промисловість, електроніка, медичні послуги та інші. Впровадження цифрових інновацій сприяло підвищенню продуктивності, покращенню якості продукції та послуг, а також створенню нових можливостей для розвитку.

Однак аналіз також виявив ряд проблем, які потребують уваги та вирішення. Недоліки в сфері інфраструктури, особливо в частині доступу до швидкісного Інтернету, гальмують розвиток деяких галузей економіки. Також виявлені проблеми з цифровою грамотністю населення, що ускладнює впровадження нових технологій та перешкоджає їх ефективному використанню.

Наступним важливим аспектом є необхідність удосконалення регулювання у сфері цифрової економіки. Відповідне законодавство та політика повинні бути розроблені з урахуванням специфіки цифрових технологій та їх впливу на різні

сектори економіки. Це допоможе забезпечити правову стабільність та захист інтересів усіх учасників цифрового ринку.

Узагальнюючи, аналіз сучасного стану економіки Японії в умовах цифрової трансформації свідчить про те, що цей процес має як позитивні, так і негативні аспекти. Японія має великий потенціал для подальшого розвитку, але для цього необхідно розв'язати існуючі проблеми та впровадити ефективні заходи з підтримки цифрової трансформації.

Аналіз проблем та перспектив розвитку економіки Японії в умовах цифрової трансформації дозволяє зробити кілька важливих висновків.

Серед основних проблем, що стоять перед економікою Японії в контексті цифрової трансформації, можна виокремити недоліки в інфраструктурі, недостатню цифрову грамотність населення та нестабільність у регулюванні цифрової сфери. Ці проблеми ускладнюють процес впровадження цифрових технологій та обмежують можливості розвитку економіки країни.

Однак наявність великої кількості інноваційних компаній та стартапів, високий рівень технологічного розвитку та активна підтримка з боку держави відкривають широкі перспективи для подальшого розвитку цифрової економіки в Японії. Сприятлива інноваційна та технологічна інфраструктура, а також культурна схильність до прийняття новацій роблять Японію потенційним лідером у сфері цифрової економіки в майбутньому.

Для досягнення успіху у цифровій трансформації економіки необхідно вирішувати виявлені проблеми та активно працювати над створенням сприятливого середовища для інновацій та технологічного розвитку. Підтримка інфраструктурних та освітніх ініціатив, удосконалення законодавства та регулювання у цифровій сфері, а також підтримка інноваційних ініціатив та стартапів є ключовими напрямками дій для досягнення успіху у цьому процесі.

Узагальнюючи, перспективи розвитку економіки Японії в умовах цифрової трансформації є обнадійливими, проте досягнення успіху вимагає системної роботи над вирішенням існуючих проблем та активної підтримки інновацій та технологічного прогресу.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ

ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991, N 29, редакція станом на 01.01.2016р.
2. Про утворення Координаційної ради з питань економічного співробітництва з Японією при Міністерстві. Наказ № 105 від 09.04.2002. URL: <http://parusconsultant.com/?doc=03YZNAEED6>.
3. Артамонова Г.В. Технологічне лідерство у світі: досвід Китаю та Японії. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/bitstream/123456789/29893/1/11.pdf>.
4. Гриценко П., Коваленко Є., Вороненко В., Смакоуз А., Степаненко Є. Аналіз дефініції «зміни» як економічної категорії. Механізм регулювання економіки, (1 (91), 92-98. URL: <https://doi.org/10.21272/mer.2021.91.07>.
5. Динаміка цифрової трансформації соціально-економічних та екологічних систем / В. І. Вороненко та ін. //Агросвіт. 2022. № 15-16. С. 15-22. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89229>.
6. Дяченко А. В., Карінцева О. І., Тарасенко С. В., Харченко М. О., Мазін Ю. О., Кисельова К. С. Формування інноваційного інструментарію економічної політики в умовах розвитку світової економічної кризи 2019-2020 рр. в Україні // Механізм регулювання економіки. 2021. № 3. С. 19- 37. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/86419> 49.
7. Карінцева О.І., Дегтярьова І. Б., Харченко М.О., Долгошесва О. І., Кіріл'єва А. В. Залучення іноземних інвестицій як інструмент забезпечення конкурентоспроможності та сталого розвитку країни. Вісник СумДУ. Серія «Економіка», № 3. 2020. С. 199-211. DOI: 10.21272/1817-9215.2020.3-22 https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/3_2020/22.pdf.
8. Карінцева, О. І., Харченко, М. О., Мазін, Ю. О., Фалько, К. С. Практичні засади підвищення ефективності логістичної діяльності сучасного підприємства.

Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. 2021. № 3. С. 127–136.
DOI: 10.21272/1817-9215.2021.3-14 <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/86223>.

9. Карінцева, О. І., Харченко, М. О., Пономарьова, Г. С. Підвищення ефективності бізнес-процесів на виробничому підприємстві // Механізм регулювання економіки. 2020. № 4. С. 58-69.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83754>.

10. Корнєєва Ю. В. Роль держави у сприянні інвестиціям у розвиток цифрової економіки. Економіка прогнозування. 2018. № 1. 120-134 с.

11. Мельник Л. (2021) Сучасні тренди економічного розвитку: Досвід ЄС та практика України: підручник / за ред. Л. Г. Мельника. Суми: ПФ «Видавництво «Університетська книга», 2021. 432 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89235>

12. Мельник Л. Г., Карінцева О. І. (2021) Економіка і бізнес : підручник / за ред. Л. Г. Мельника, О. І. Карінцевої. Суми : Університетська книга, 2021. 316 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83721>.

13. Мельник Л. Г., Карінцева О. І., Кубатко О. В., Сотник І. М., Завдов'єва Ю. М. Цифровізація економічних систем та людський капітал: підприємство, регіон, народне господарство // Механізм регулювання економіки. 2020. № 2. С. 9-28. DOI: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/82236>.

14. Мельник, Л., Карінцева, О., Кубатко, О., Дерев'янка, Ю., Маценко, О. (2022). Реструктуризація соціально-економічних систем як складова формування 50 цифрової економіки в Україні у період кризи. Механізм регулювання економіки, (1- 2(95-96), 7-13.

15. Мельник, Л., Ковальов, Б. (2020). Проривні технології в економіці і бізнесі (Досвід ЄС та практика України у світлі III, IV, і V промислових революцій. Сумський державний університет, с. 180. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/79621>.

16. Мошко А.В. Українсько-японські відносини на сучасному етапі. Наукові записки студентів та аспірантів. Серія «Міжнародні відносини». Випуск 5. 2020. С. 242-251.

17. Набок І. І., Побоченко Л. М., Прокоп'єва А. А., Татаренко Н. О. Віртуалізація міжнародного бізнесу в умовах розвитку інформаційних технологій // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки". - 2023. - №3.(71)- с.168-174 <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-3-8667>.

18. Пічкурова З.В. Можливості та ризики глобальної цифрової трансформації для світового ринку праці в умовах пандемії COVID-19 / З.В. Пічкурова // Міжнародна науково-практична конференція «Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі»: Збірник тез. – К., 2021. – С. 34-37.

19. Пічкурова З.В. Особливості розвитку технології великих даних у глобальній цифровій економіці / З.В. Пічкурова // Modern international relations: topical problems of theory and practice: collective monograph / Faculty of International Relations of the National Aviation University; under general editorship of W. Welskop, Y.O. Voloshin. – Lodz: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu i Nauko Zdrowiu w Łodzi, 2021. – 436 p. / 5 p.

20. Пічкурова З.В. Розвиток медіагалузії України в контексті глобальної цифрової трансформації / З.В. Пічкурова // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): наук. журн. – К.: НАУ, 2018. – № 2. – С. 140-147.

21. Пічкурова З.В. Штучний інтелект у цифровій парадигмі світової економіки: переваги, загрози та перспективи використання / З.В. Пічкурова // Міжнародна науково-практична конференція «Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі». – 18 квітня 2018 р. – К.: Національний авіаційний університет, 2018. – С. 41-45.

22. Пічкурова З.В., Кіт Д.О. Проблеми інтеграції України у глобальний інформаційний ринок / З.В. Пічкурова, Д.О. Кіт // Научный взгляд в будущее. – 2019. – Выпуск 12. – Том 1. – С. 81-89.

23. Побоченко Л.М. Особливості фінансової діяльності Світового банку в умовах транснаціональної інтеграції/ Л.М. Побоченко // «Фінанси: теорія і практика»: міжнародна науково-практична конференція, 15 листопада 2018 року: тези доп. – К., 2018.– С. 286-290.

24. Побоченко Л.М. Особливості структури ринку інформаційних технологій / Л.М. Побоченко // Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі: міжнародна науково-практична конференція, 18–19 квітня 2019 р.: тези доп. – К., 2019. Т.2. – С. 102-106.
25. Побоченко Л.М. Позиції України в міжнародних рейтингах в умовах інноваційного розвитку / Л.М. Побоченко // Україна і світ: теоретичні та практичні аспекти діяльності у сфері міжнародних відносин: міжнародна науково-практична конференція, 10–11 квітня 2019 р.: стаття. – К., 2019.– С.134-139.
26. Сергієнко Т. І. Партийна система Японії: на шляху до змін. Електронний науково-практичний журнал «S.P.A.C.E. / Society, Politics, Administration in Central Europe». 2018. № 8. С .33-35.
27. Сотник І. (2018) Підприємництво, торгівля та біржова діяльність / І. Сотник, Л. Таранюк. – Суми: Університетська книга, 2018. – 572 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80114>.
28. Управління змінами : конспект лекцій / укладачі: П. В. Гриценко, Є. В. Коваленко. – Суми : Сумський державний університет, 2020. – 76 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/339162013.pdf>.
29. Фундаментальні основи фазового переходу до адитивної економіки: від проривних технологій до інституційної соціологізації рішень. Розробка концепції фазового переходу до адитивної економіки : звіт про НДР (проміжний) / кер. Л. Г. Мельник. Суми : СумДУ, 2021. 78 с. № 0121U109557. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89091>.
30. Хома Н. М. Історія держави і права зарубіжних країн. Львів: Новий світ. 2018, 480 с.
31. A meeting of the Ministers of Defense of Ukraine and Japan took place in the fields of the Munich Security Conference. 2020. URL: <http://www.mil.gov.ua/en/news/2020/02/15/a-meeting-of-the-ministers-of-defense-of-ukraine-and-japan-took-place-in-the-fields-of-the-munich-security-conference/>.
32. A. Rumiantsev, L. Pobochoenko, Z. Pichkurova, T. Tolpezhnikova, T. Kovbych, D. Lyashov. The impact of global digitalization on the ukrainian labor market development

// Financial and credit activity: problems of theory and practice. Vol. 5, Nr. 45 (2022), pp. 44-58. (Web of Science) (переклад: «Вплив глобальної диджиталізації на розвиток ринку праці України»). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/issue/view/61/14>.

33. D. Ivanov, A. Dolgui, B.Sokolov. International Journal of Production Research, 57, (2019).

34. Офіційний сайт Державної служби статистики України, [Електронний ресурс]. – URL: <http://ukrstat.gov.ua>.

35. Офіційний сайт Світового банку. URL: <http://www.worldbank.org>.

36. Офіційний сайт Міністерства фінансів Японії. URL: https://www.customs.go.jp/toukei/info/index_e.htm.

37. Офіційний сайт Посольства України в Японії. URL: <https://japan.mfa.gov.ua/ukrayina-yaponiya/ukrayinsko-yaponski-vidnosini>.

38. Біржевий портал № 1. Макроекономічна статистика. URL: <https://take-profit.org/statistics/countries/united-states/>.

39. Гетьманчук А. Україна-Японія: як забезпечити ефективне глобальне партнерство? : Дискусійна записка / Центр «Нова Європа». Київ, 2021. 28 с. URL: <http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/Dyskusiya-na-zapyska-Ukraini-na-Yaponiya.pdf>.

40. Економічний паспорт країни (Японія). URL: <https://adm.dp.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/20210506-ekonom-pasport-yaponii-v-mzs.pdf>.

41. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на - 2020 роки. [Електронний ресурс]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>.

42. Пивоваров Ю. Навіщо Україні цифрова економіка. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://nv.ua/ukr/>.

43. Пивоваров Ю. Навіщо Україні цифрова економіка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nv.ua/ukr/>.

44. Україна та Японія провели підготовчу зустріч до Дев'ятого засідання Координаційної Ради з питань економічного співробітництва. 2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-ta-yaponiya-proveli-pidgotovchu-zustrich-do-devyatogo-zasidannya-koordinacijnoyi-radi-z-pitan-ekonomichnogo-spivrobitnictva>.

45. Фіщук В. Цифрова економіка – це реально. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://biz.nv.ua/ukr/>.

46. Цифрова економіка. Про нові можливості для України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/opinion/kubiv/tsifrova-ekonomika-pro-novi-mozhливosti-dlja-ukrajini-2282520.html>.

47. A World Banc Group Flagship Report «Global Economic Prospects». June 2022. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>.

48. As described in the Commission's catalogue, [Електронний ресурс]. – URL: <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/digital-innovation-hubs-tool>.

49. Denys Krasnikov. Japan excited about future of Ukraine's tech industry. 2019. URL: <https://archive.kyivpost.com/business/japan-excited-about-future-of-ukraines-tech-industry.html>.

50. European Commission, Digital Transformation Scoreboard (2018) [Електронний ресурс]. – URL: https://ec.europa.eu/growth/toolsdatabases/dem/monitor/sites/default/files/Digital%20Transformation%20Scoreboard%202018_0.pdf.

51. Extra-EU foreign direct investment positions, by partner, EU-28, 2017 (% of extra-EU total). 2019. URL: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Extra-EU_foreign_direct_investment_positions,_by_partner,_EU-28,_2017_\(%25_of_extra-EU_total\)_GL2019.png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Extra-EU_foreign_direct_investment_positions,_by_partner,_EU-28,_2017_(%25_of_extra-EU_total)_GL2019.png).

52. G-7 Leaders Statement on Ukraine. 2014. URL: https://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_000378.html.

53. Global Digital 2019 reports (Hootsuite, 221 p., 2019) [Електронний ресурс]. – URL: <https://wearesocial.com/blog/2019/01/digital-2019-global-internet-use-accelerates>.

54. International Telecommunication Union. Statistics. [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.itu.int/en/ITU/Statistics/Pages/stat/default.asp>.

55. Japan Petrochemical Industry Association. JPCA. 2021.
<https://www.jpca.or.jp/english/index.htm>.
56. Japan Science and Technology Agency (JST). Message from the President.
URL: <http://www.jst.go.jp/EN/about/message.html>.
57. Ministry of Economy, Trade and Industry. «Japan's Energy 2021.» METI, 2021,
www.meti.go.jp/english/policy/energy_environment/index.html.
58. National Initiatives for Digitising Industry across the EU – Analysis – Draft -
Private Equity Investment in Artificial Intelligence - OECD report [Электронный ресурс].
– URL: <https://www.oecd.org/sti/ieconomy/private-equity-investment-inartificial-intelligence.pdf>.
59. The World Bank. World Development Indicators. [Электронный ресурс]. –
URL: <https://databank.worldbank.org/source/world-developmentindicators>.
60. Ukraine approves national security strategy till 2020. URL:
<https://www.kyivpost.com/article/content/war-against-ukraine/ukraineapproves-national-security-strategy-till-2020-387978.html>.
61. Ukraine, Japan discuss possibilities for deepening economic, investment
cooperation between countries. 2019. URL: <https://en.interfax.com.ua/news/economic/620368.html>.
62. Universal Postal Union (UPU). (2021). Integrated Index for Postal
Development. [Электронный ресурс]. – URL:
<http://www.upu.int/en/theupu/strategy/2ipd.html>.